

Finansira
Evropska unija

UDRUŽENJE ZA EDUKACIJU I RAZVOJ
"DIGNITET"

Z A U S T A V I M O FEMICID

PREPORUKE ZA IZMJENU I DOPUNU KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA SA POSEBNIM OSVRTOM NA FEMICID

SMJERNICE ZA ELIMINACIJU, PREVENCIJU I ZAŠTITU OD FEMICIDA

Unapređenje pravne i društvene matrice
za sprječavanje femicida i rodno uvjetovanog nasilja u BiH

**Unapređenje pravne i društvene
matrice radi prevencije femicida i rodno
zasnovanog nasilja u BiH:**

**PREPORUKE ZA IZMJENU I DOPUNU
KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA SA
POSEBNIM OSVRTOM NA FEMICID
I SMJERNICE ZA ELIMINACIJU,
PREVENCIJU I ZAŠTITU OD FEMICIDA**

Izdavači:

Udruženja “JaBiHEU”, Sarajevo i “Dignitet”, Mostar

Autori. Ekspertna grupa:

Gorana Mlinarević, istraživačica i aktivistica

Prof. dr. Denis Pajić, Pravni fakultet Univerziteta “Džemal
Bijedić” u Mostaru

prof. dr. Sandi Dizdarević

Prof. dr. Rebeka Kotlo, Centar za ljudska prava u Mostaru

Prof. dr Ivana Stipanović, Centar za ljudska prava u Mostaru

Marija Aničić, Zgonjanin, Udruženje žena sutkinja BiH

Sonsirej Radivojević, Udruženje žena sutkinja BiH

dr. sc. Katica Artuković, Udruženje žena sutkinja BiH

Lejla Konjić Dragović, Udruženje žena sutkinja BiH

Ružica Jukić, Udruženje žena sutkinja BiH

Erna Telalović Čosić, Udruženje žena sutkinja BiH

Gorica Ivić, Udružene žene Banja Luka

Ermin Pešto, Ministarstvo sigurnosti BiH

Andreja Elzner, Ministarstvo sigurnosti BiH

Lektura:

Fatima Trbonja

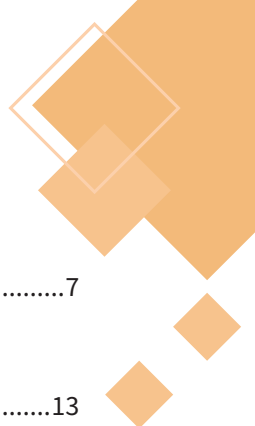
Sarajevo, 2023.

Dokument ”Preporuke za izmjenu i dopunu krivičnog zakonodavstva sa posebnim osvrtom na femicid i Smjernice za eliminaciju, prevenciju i zaštitu od femicida“ napisan je uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruženja JaBiHEU i Dignitet i nužno ne predstavlja stanovište Evropske unije.

SADRŽAJ

Uvod.....	7
I. PREPORUKE ZA IZMJENU I DOPUNU KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA SA POSEBNIM OSVRTOM NA FEMICID.....	13
1. Definiranje femicida.....	13
2. Kriminalizacija femicida	23
3. Nasilje u porodici	29
4. Prikupljanje podataka	33
5. Posjedovanje i nošenje oružja.....	45
II. SMJERNICE ZA ELIMINACIJU, PREVENCIJU I ZAŠTITU OD FEMICIDA	51
1. Prevencija i zaštita	51
2. Finansiranje programa zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici	53
3. Istražni postupak	55
4. Sudski postupak.....	58
5. Prijedlog za uvođenje novih zaštitnih mjera	62
5.1. Aktivni nadzor osumnjičenog putem elektronske narukvice.....	62
5.2. Tihi alarm za opasnost kao zaštitna mjera	63
6. Zaštita prava i pristupa pravdi žrtava rodno zasnovanog nasilja i kroz pravne odredbe o besplatnoj pravnoj pomoći	64
7. Istraživanja i analize koja bi mogla doprinijeti unapređenju politika zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici.....	72

Uvod

Femicid je najteži oblik muškog nasilja nad ženama i djevojčicama koji je ukorijenjen u kontinuiranoj opresiji žena uslijed rodne nejednakosti u društvu u svim dijelovima svijeta. Femicid nije izolirani incident koji se pojavljuje iznenada i neočekivano. Sve žene diljem svijeta su izložene kontinuiranom nasilju jer žive u uvjetima rodno zasnovane diskriminacije i prijetnji koje su uzrokovane strukturnim (kao što su društveni, ekonomski i politički sistemi), institucionalnim (kao što su formalne i neformalne društvene mreže i institucije), interpersonalnim (kao što su lični odnosi između partnera, među članovima porodice i unutar zajednice) i individualnim (kao što su individualne sposobnosti da se odgovori na nasilje) faktorima, koji najčešće djeluju intersekcionalno.¹ I pored obaveze koju svaka država ima da pruži dužnu pažnju² u promociji i zaštiti ženskih prava, što podrazumijeva sveobuhvatne i rodno osviještene in-

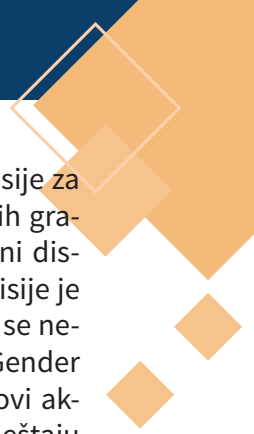

- 1 Manjoo, R., *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, Rashida Manjoo, UN General Assembly, Human Rights Council, Twentieth session, Agenda item 3, br. Dokumenta A/HR/C/20/16, 23. maj 2012. godine, dostupno na <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/136/00/PDF/G1213600.pdf?OpenElement>, pristupljeno u maju 2023.
- 2 Dužna pažnja se odnosi na princip *due diligence* kojim se u međunarodnim ljudskopravaškim dokumentima označava odgovornost države za kršenja ljudskih prava bilo da ih čini država ili nedržavni subjekat. On podrazumijeva onaj minimum radnji koji su država i državni organi bili dužni da izvrše kako bi spriječili kršenje ljudskih prava, istražili slučaj kršenja kada se on desi, kaznili počiniocje kršenja i nadoknadili štetu žrtvama.

tervencije, nekažnjivost nasilja nad ženama je sveprisutna, što dodatno ohrabruje i olakšava činjenje femicida.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, zahtjevi za prepoznavanjem, definiranjem i kriminalizacijom femicida su se pojavili nekoliko godina unazad, kada je ovaj fenomen, u kontekstu intimnih partnerskih odnosa, postao toliko vidljiv da ga je teško bilo ignorirati, a postalo je jasno da postojeći mehanizmi za oslovljavanje nasilja nad ženama nisu dovoljni za njegovo sprečavanje. Nakon izričito brutalnog femicida koji se desio u Gradačcu 11. augusta 2023. godine, a koji je počinitelj prenosio uživo putem društvenih mreža, zahtjevi za kriminalizacijom femicida su se pojačali. Međutim, s obzirom na složenu administrativnu strukturu Bosne i Hercegovine, kao i političku nestabilnost, odgovori nadležnih zakonodavaca za sada su bili u domenu populističkih intervencija i obećanja, uz potpuno odsustvo volje da se patrijarhalni pravni sistem značajno izmijeni.

Ove preporuke i smjernice, koje su rezultat višemjesečnog timskog rada različitih stručnjakinja i stručnjaka iz oblasti rodne ravnopravnosti, krivičnog prava, pravosudnog sistema, kriminalistike i sigurnosti, nastoje predložiti neke od potrebnih sveobuhvatnih intervencija u bosansko-hercegovačkom pravnom sistemu kako bi unaprijedili sistem zaštite žena od nasilja i femicida. Izrada ovih preporuka i smjernica se vodila neophodnošću hitnog djelovanja, te samim tim ne zadire previše u izmjene patrijarhalne prirode pravnog sistema Bosne i Hercegovine koje zahtijeva sveobuhvatniju društvenu raspravu u kojoj feministkinje moraju imati značajnu ulogu. Izradi preporuka i smjernica je prethodilo i istraživanje za studiju „Unapređivanje pravne i društvene matrice radi prevencije femicida i rodno zasnovanog nasilja u BiH“ koju je sačinio istraživački tim u sastavu: prof. dr. Denis Pajić i Gorana Mlinarević.

Prema ključnoj tački 9. Izvještaja Evropske komisije za BiH 2023³, koji se odnosi na jačanje zaštite prava svih građana, osobito osiguranje provedbe Zakona o zabrani diskriminacije i ravnopravnosti spolova zaključak Komisije je da zakonodavstvo nije ujednačeno u cijeloj zemlji ili se neučinkovito provodi. Vijeće ministara usvojilo je novi Gender akcijski plan u oktobru 2023., a tek treba usvojiti novi akcijski plan o ženama, miru i sigurnosti. Nadalje u Izvještaju za BiH navodi se da su slučajevi femicida izazvali javne prosvjede i razotkrili sustavne nedostatke odgovora sustava na rodno uvjetovano nasilje i nasilja u obitelji, uključujući usklađivanje zakonodavstva s Istanbulskom konvencijom.⁴

Tokom izvještajnog razdoblja, određeni broj slučajeva rodno uvjetovanog nasilja koji su doveli do ubistva žena (femicid) privukao je pažnju javnosti i izazvao proteste u nekoliko gradova u Bosni i Hercegovini. Ti su incidenti razotkrili postojeće sistemske nedostatke institucionalnog odgovora na rodno uvjetovano nasilje. Prema Izvještaju za BiH iz 2023. poboljšanja su posebno potrebna kod izricanja i provedbe zaštitnih mjera, kontinuirane i sveobuhvatne podrške žrtvama, pravne pomoći i sigurnog smještaja. Upravo na ovim područjima gorućih problema rađene su i preporuke i smjernice ove radne grupe. U skladu s Izvještajem za BiH radna grupa u ovom dokumentu je stavila naglasak na potrebu da država mora uvesti hitne zakonske promjene i osigurati prenos preostalih obaveza koje proizlaze iz Istanbulske konvencije, uključujući i izmjenu

3 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Bosnia and Herzegovina 2023. Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy Brussels, 8.11.2023. SWD(2023) 691 final

4 Ibidem, str 44.

svog kaznenog zakonodavstva. Entitet Federacija još treba uskladiti svoj kazneni zakon s Istanbulskom konvencijom otvaranjem procesa za javne konsultacije i uključivanjem organizacija za ženska prava. Nadalje, potrebno je doraditi i zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Entitet Republika Srpska treba implementirati zakonodavstvo u ovom području i prepoznati ulogu specijaliziranog organizacija civilnog društva koje pridonose zaštiti žrtava. Ove obaveze Bosne i Hercegovine proizlaze još i iz odluke Odbora UN-a za uklanjanje diskriminacije iz augusta 2020. protiv žena (CEDAW⁵) o pružanju svih oblika naknade žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Također, prema tač. 35 Izvještaja⁶ državni tim Ujedinjenih naroda preporučio je da preživjele žrtve nasilja u porodici i rodno uvjetovanog nasilja trebaju biti oslobođeni plaćanja dodatnih troškova postupka i trebaju osigurana sredstva za stručnu podršku, te da se kod dodjele besplatne pravne pomoći trebaju uzeti u obzir posebnost usluge i različitost žena. Nadalje treba ubrzati procesuiranje zločina seksualnog nasilja, osigurati zaštitu svjedoka i osigurati odštetu ženama žrtvama ratnih zločina⁷.

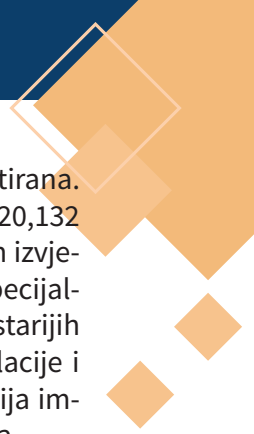

Bosna i Hercegovina je u Izvještaju⁸ Radne grupe dobila ukupno 207 preporuka. Bosna i Hercegovina je prihvatila 204 preporuke, od čega je 68 preporuka prihvaćeno kao pre-

5 <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/ba-index>

6 Human Rights Council, Working Group on the Universal Periodic Review, Thirty-fourth session, 4–15 november 2019, Compilation on Bosnia and Herzegovina Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

7 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, op.cit., str. 45

8 Human Rights Council Forty-third session, 24 February–20 March 2020., Agenda item 6 Universal periodic review, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review* Bosnia and Herzegovina, Addendum, Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies presented by the State under review

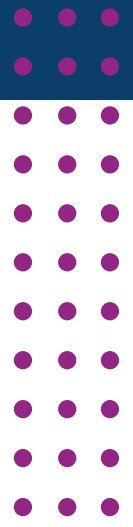
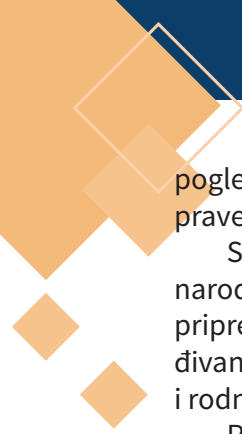
poruka u procesu implementacije ili već implementirana. Bosna i Hercegovina je odbila 3 preporuke (120,73, 120,132 i 120,44). Vezano za politička i građanska prava u tom izvještaju naglašeno je da, iako je BiH usvojila politike i specijalne mjere u zaštiti osoba s invaliditetom, manjina i starijih osoba, kao i akcijske planove za zaštitu LGBT populacije i žena, ipak je preporuka da se treba postići učinkovitija implementacija tih politika i mjera iz usvojenih strategija.

Prema Izvještaju EIGE⁹ iz 2023. države članice trebaju unapređivati znanje o pravima žrtava, posebno o podršci dostupnoj žrtvama rodno uvjetovanog nasilja kroz nacionalne kampanje podizanja svijesti s fokusom na žrtve i širu javnost. Kao što je navedeno u Istanbulskoj konvenciji, države članice bi trebale osigurati da su mjere zaštite kao što su zabrana prilaska i ostale zabrane lako dostupne i da se njihova implementacija pomno prati i kontrolira.¹⁰ I u Izvještaju EIGE 2023. naglašena je potreba prepoznavanja i označavanja femicida kao posebnog krivičnog djela kako bi se istakla vidljivost u pravnom sistemu. Nadalje, države članice bi trebale u saradnji sa zakonodavnim tijelima, predstavnicima organizacija civilnog društva i žrtvama i ostalim nadležnim tijelima usvojiti istražne protokole kao i vodiče za tužitelje kako bi se osigurale koherentne i ujednačene procedure i pristupi rješavanju femicida, po mogućnosti i posebna multidisciplinarna tijela za istraživanje, procesuiranje i kažnjavanje femicida. Također se ukazuje na potrebu poštivanja Direktive o pravima žrtava¹¹, posebno u

9 European institute for gender equality, Improving legal responses to counter femicide in the European Union: Perspectives from victims and professionals, 2023., https://eige.europa.eu/gender-based-violence/femicide?language_content_entity=en

10 ibidem

11 Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu

pogledu informiranosti i učešća u krivičnom postupku, ali i pravednoj nadoknadi, te posebno zaštititi od reviktimizacije.

Svi relevantni evropski dokumenti i izvještaji uz međunarodni pravni okvir bili su temelj i putokaz u donošenju i pripremi Preporuka i smjernica u okviru projekta „Unapređivanje pravne i društvene matrice radi prevencije femicida i rodno zasnovanog nasilja u BiH“.

Predložene preporuke su usmjerene na dugoročnija rješenja i podrazumijevaju izmjenu zakonodavstva, dok su smjernice nešto čemu se može pristupiti i unutar trenutnog zakonodavnog okvira.

i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP

I. PREPORUKE ZA IZMJENU I DOPUNU KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA SA POSEBNIM OSVRTOM NA FEMICID

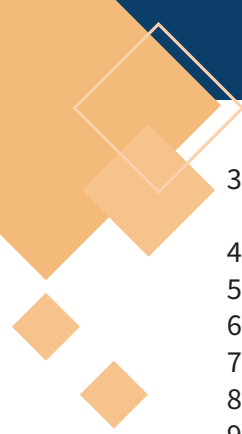
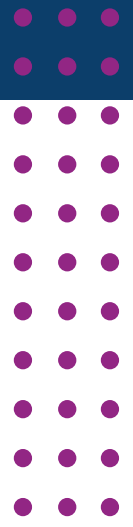
1. Definiranje femicida

Femicid se pojavljuje u raznim oblicima, između ostalog kao:¹²

1. Femicid u intimnim partnerskim odnosima
2. Femicid unutar porodice (neintimni odnosi) koji se može dalje podijeliti na:
 - a) Femicid u ime časti
 - b) Smrti zbog miraza
 - c) Femicid-suicid¹³

12 Ovo je kombinacija oblika femicida koje su prepoznale Manjoo, *ibid.*, Rusell, D. i Radford, J., *Femicide, The Politics of Woman Killing (Femicid, politika ubijanja žene)*, Twayne Publishers, New York, 1992 i Corradi, C. *Femicide, its causes and recent trends: What do we know? (Femicid, njegovi uzroci i najnoviji trendovi: Šta znamo?)*, Evropski parlament, novembar 2021., dostupno na [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653655/EXPO_BRI\(2021\)653655_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653655/EXPO_BRI(2021)653655_EN.pdf), pristupljeno u maju 2023. Ovo ne isključuje da postoje i drugi oblici femicida.

13 Ovdje treba primijetiti da se ovaj oblik femicida pojavljuje u intimnim i neintimnim porodičnim odnosima. Pozivajući se na istraživanje sprovedeno u Rumuniji, Corradi primjećuje sljedeće (str. 7): „do 67 % svih slučajeva femicida-suicida počinili su muški intimni partneri, a do 97 % slučajeva rođaci; gotovo 50 % počinjeno je u kući žrtve, nakon što se ona razvela od potencijalnog počinitelja. Kada žrtva ima djecu, u 30% slučajeva i ona su na meti nasilnika.“ Dok u vezi s femicidom u intimnim partnerskim odnosima Corradi opaža da je to trenutno najbolje dokumentiran oblik femicida, za femicid-suicid ističe da je nedovoljno dokumentiran.

-
-
3. Femicid kojeg je izvršila nepoznata muška osoba izvan doma ženske osobe
 4. Femicid u uslovima rata i oružanog sukoba
 5. Selekcija ženskog spola
 6. Lov na vještice/žene optužene za čarobnjaštvo
 7. Ubistva aboridžanskih i domorodačkih žena
 8. Rasistički motivirani femicid
 9. Homofobni femicid ili lezbicid
 10. Serijski femicid
 11. Masovni femicid
 12. Situacije u kojima dolazi do smrti žena uslijed mizoginih stavova ili društvenih praksi (kao npr. namjerna transmisija HIV-a, zabrana abortusa, smrti prouzrokovane nepotrebnim operacijama kao što su histerektomija, klitoridektomija, čedomorstva ženskih beba, ili čak namjerna preferiranja dječaka nad djevojčicama što uzrokuje smrti djevojčica uslijed zapuštanja ili izgladnjivanja).
 13. Situacije u kojima dolazi do samoubistva žena uslijed mizoginih stavova ili društvenih praksi (nakon kampanje javnog sramoćenja, seksualnog uznemiravanja i sl.).
 13. Ekstremni oblici nasilnog ubijanja žena, koji su povezani sa rastućim sociopolitičkim fenomenom bandi, organiziranim kriminalom, lancima trgovine ljudima i drogom, masovnim migracijama i proliferacijom malog i lakog oružja.
 14. Drugi oblici rodno zasnovanog ubistva žena i djevojčica uslijed opresivnih patrijarhalnih praksi, ali i drugih štetnih praksi nasilja nad ženama.

Svim ovim oblicima zajedničko je to da su rodno zasnovana ubistva počinjena iz mizoginih pobuda. Feministkinje su pojam „femicida“ uvele u javni diskurs još 1976. godine

kako bi napravile distinkciju između rodno neutralnog pojma „ubistvo“ i tako omogućile „prepoznavanje mizogine motivacije takvih zločina.“¹⁴ Bez pravljenja ove distinkcije, femicid ostaje nevidljiv među općim podacima o ubistvima što otežava praćenje rasprostranjenosti femicida, te sveobuhvatno analiziranje ovog patrijarhalnog fenomena i kreiranje efikasnih strategija za njegovo sprečavanje. Zbog toga je jedan od osnovnih uvjeta za sprečavanje femicida njegovo adekvatno definiranje.

Međutim, a kako je izloženo u gore spomenutoj studiji koja je prethodila ovim preporukama, ma koliko se definiranje femicida činilo jednostavnim zadatkom, čak ni same feministkinje koje su se uključivale u diskusije i zagovarale priznavanje femicida u javnim diskursima, nisu uspjele u potpunosti usaglasiti stav o univerzalnoj definiciji femicida. Neke su naprimjer insistirale na isticanju da u definiciji kao žrtve moraju biti vidljive ne samo žene već i djevojčice,¹⁵ neke su insistirale da je jako bitno istaknuti da su u velikoj većini muškarci ti koji su počinioci femicida.¹⁶ S druge strane, sve feministkinje, koje su zagovornice prepoznavanja femicida kao specifičnog patrijarhalnog problema, ukazuju na njegovu duboku ukorijenjenost u disbalansu moći u patrijarhalnom društvu koji promovira nejednak status muška-

14 Russell, D., *The Power of a Name (Snaga imenovanja)*, Women's Media Center, New York, 2011. Dostupno na <https://womensmediacenter.com/news-features/femicidethe-power-of-a-name>, pristupljeno u maju 2023.

15 Russell, D., „The best strategies to advance the global struggles against femicide“ (Najbolje strategije za unapređenje globalnih borbi protiv femicida), *Labrys, etudes feministes (Labrys, feminističke studije)*, juli-decembar 2013, Dostupno na <http://labrys.net.br/labrys24/femicide/russel.htm>, pristupljeno u maju 2023.

16 Ingala Smith, K. „Femicide“ (Femicid), u Lombard, N. ur. *The Routledge Book on Gender and Violence (Routledgeova knjiga o rodu i nasilju)*, Routledge, Oxon, 2018, str. 158-170, str. 164-5

raca i žena, te se slažu da je femicid u cijelosti ili djelimično motiviran mizoginim stavovima prema ženskim osobama.

U ovom kontekstu je bitno napomenuti da se mora razgraničiti i to da se svako ubistvo žene nikako ne može smatrati femicidom jer se onda gube rodno utemeljeni dokazi o ubistvu žena, te se onemogućava moć koncepta femicid da ukaže na disbalans moći u patrijarhalnom društvu. Također, moraju se izbjeći i insinuacije da se radi isključivo o ubistvu koje je počinila jedna muška osoba nad jednom ženskom osobom, jer to zanemaruje činjenicu da mnoge femicide vrše grupe muškaraca, poput bandi i vojske. Femicid ne čine samo muškarci nad ženama koje poznaju, i sa kojima su u nekoj vrsti odnosa, već i nad potpuno nepoznatim ženskim osobama. Konačno, iako veliku većinu femicida čine muškarci, prilikom definiranja femicida treba se ostaviti i prostor da se femicid može prepoznati i u situacijama kada žene ubiju žene zbog utjecaja patrijarhalnih vrijednosti ili pod prisilom muških osoba.

Što se tiče Bosne i Hercegovine, dok su sve više prisutni zahtjevi za kriminalizacijom femicida, rijetko se razgovara o samoj definiciji kao takvoj. Općenito gledajući, definicije femicida koje su u opticaju u medijima su raznolike, ali najčešće se pojavljuju u rečenicama poput: „Femicid, kao najekstremnija forma rodno zasnovanog nasilja, definiše se kao ‘namjerno ubistvo žena samo zato što su žene.’“¹⁷ Ovdje se implicira da se radi o ubistvima koja vrše muškarci nad ženama, ali se to ne izgovara. Mediji u principu najčešće prihvataju definicije koje im se ponude iz ženskih nevladinih organizacija, a koje su često preuzete iz nekih

17 S.Š., Ubistvo iz mržnje; Femicid u BiH je stvarnost, ali bez pravne kvalifikacije: Do kada će biti tako?, *Klix*, Sarajevo, 5. maj 2023, dostupno na <https://www.klix.ba/vijesti/bih/femicid-u-bih-je-stvarnost-ali-bez-pravne-kvalifikacije-do-kada-ce-biti-tako/230316058>, pristupljeno u maju 2023.

međunarodnih institucionalnih okvira koji se često boje feminističkih rasprava.¹⁸ Ova definicija je generička pa samim tim nije neadekvatna, ali nažalost puko preuzimanje i ponavljanje definicija ne dozvoljava nam stvarni društveni razgovor u kojem bi se mogli zaista uhvatiti u koštac sa kontinuitetom nasilja nad ženama i djevojčicama. Jedna od rijetkih feministkinja koja je ponudila neka razmišljanja o definiranju femicida u bosanskohercegovačkom kontekstu je Tamara Zablocka koja je u svom tekstu u kojem pruža društvenu analizu femicida u kontekstu intimnih partnerskih odnosa istakla da:

„definicija femicida koja najbolje odgovara bh. kontekstu je ona koju su Diana Russell i Jane Caputi 1990. godine dale u članku „Femicid: Govoreći neizrecivo“, navodeći da je femicid „ubijanje žena od strane muškaraca iz mržnje, prezira, zadovoljstva ili osjećaja vlasništva nad ženama, odnosno seksizma“.¹⁹

Kako nema rasprava o definicijama, tako u kontekstu Bosne i Hercegovine nema ni razgovora o tome postoje li drugi oblici femicida osim izuzetno izraženog femicida u

18 Tako npr. UN definira femicide kao namjerno rodno motivirano ubistvo žena i djevojčica, vidi UNDOC i UNW, *Statistical framework for measuring gender-related killing of women and girls (also referred as „femicide/feminicide“)* (Statistički okvir za mjerenje rodno zasnovanih ubistava žena i djevojčica – također poznato i kao femicid/femicid), mart 2022, dostupno na

https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Statistical_framework_femicide_2022.pdf, pristupljeno u maju 2023.

19 Zablocka, T. Femicid je društveni problem, a ne sporadični incident iz privatne sfere, *Prometej*, 21.1.2020. dostupno na <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/femicid-je-drustveni-problem-a-ne-sporadicni-incident-iz-privatne-sfere-4239>

kontekstu intimnih partnerskih odnosa. U zadnja dva mjeseca, u Bosni i Hercegovini su se desila dva ubistva žena koje su počinili muškarci. U jednom slučaju je unuk ubio nanu/baku,²⁰ a u drugom je sin ubio majku.²¹ Ove slučajeve ni mediji ni ženske nevladine organizacije nisu smatrali važnim da bi ih se razmatralo kao potencijalne femicide. S druge strane, svako ubistvo u intimnim partnerskim odnosima se direktno identificira kao femicid. Isto tako, u kontekstu femicida se ne razmatraju ni situacije u kojima dolazi do smrti žena, a koje su rezultat mizoginih stavova društva zbog kojih je recimo u potpunosti zanemaren zdravstveni sistem koji se bavi pitanjima reproduktivnog zdravlja žena (npr. smrti žena tokom porođaja²²).

U vezi s ovim, treba napomenuti da su u zemljama Latinske Amerike,²³ gdje je femicid prepoznat kao krivično djelo već neko vrijeme, feministice prvo uvele koncept

20 Vidi npr. S.Š., Unuk priznao ubistvo svoje nane u Modriči: Nanio joj 24 uboda u tijelo, poslije ubistva popio tablete, *Klix*, 24.10.2023, dostupno na <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/unuk-priznao-ubistvo-svoje-nane-u-modrici-nanio-joj-24-uboda-u-tijelo/231024056>

21 SRNA, Tužilaštvo se oglasilo sa detaljima zločina u Bijeljini: Sin (18) osumnjičen da je sjekirom ubio majku, *NI*, 2.12.2023., dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/tuzilastvo-se-oglasilo-sa-detaljima-zlocina-u-bijeljini-sin-18-osumnjicen-da-je-sjekirom-ubio-majku/>

22 Vidi npr. Radio Slobodna Evropa, *Protest u Bihaću zbog smrti porodilje i njezine bebe*, Bihać, 26. mart 2022, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-bihac-smrt-porodilja-beba/31771903.html>, pristupljeno u maju 2023.

23 Za pregled načina na koje je uveden femicid u ove jurisdikcije pogledati Deus, A. i Gonzalez, D., *Analysis of Femicide/Feminicide Legislation in Latin America and the Caribbean and a Proposal for a Model Law (Analiza legislature o femicidu u Latinskoj Americi i Karibima i prijedlog modela zakona)*, MESCEVI i UN Women, 2018, str. 13, dostupno na <https://lac.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Americas/Documentos/Publicaciones/2019/05/1Final%20Analysis%20of%20Femicide%20Legislation%20in%20Latin%20America%20and%20the%20Caribbean-compressed.pdf>, pristupljeno u maju 2023.

u svojim teoretskim razmatranjima, da bi koncept potom bio preuzet u političkom feminističkom aktivizmu.²⁴ Feministička teorija i aktivizam su skovali i upotrijebili pojam femicida „unutar političkog konteksta kako bi proizvele promjene u društvenom patrijarhalnom poretku i delegitimizirale nasilne smrti žena“.²⁵ Nakon toga, kao i sa samim konceptom nasilja nad ženama, slijedila je borba za priznavanje fenomena u javnom diskursu, te njegovo priznavanje i normiranje unutar javnih politika, međunarodnih dokumenata i nacionalnih zakonodavstava.

S obzirom na to da su u Bosni i Hercegovini već pokrenute različite inicijative za kriminalizaciju femicida, teško je zaustaviti vrijeme i krenuti ispočetka, tj. osigurati da se prvo u feminističkim teoretskim krugovima razgovara o tome koja bi definicija femicida bila najadekvatnija za bosanskohercegovački kontekst, pa tek onda to spustiti na nivo politika i zakona. Međutim, s obzirom na to da femicid još nije uveden kao pojam u krivično zakonodavstvo, još uvijek ima mogućnosti da se stvori prostor za uspostavljanje adekvatnog procesa definiranja femicida i prepoznavanja njegovih oblika relevantnih za bosanskohercegovački kontekst, koji bi kao krajnji rezultat trebao imati jedinstveno formuliранu definiciju femicida za cijeli teritorij Bosne i Hercegovine.

Iako svjesni da bi otvaranje rasprave o adekvatnoj definiciji femicida i njegovih oblika u bosanskohercegovačkom kontekstu eventualno moglo usporiti njegovu kriminalizaciju, smatramo da bi ovaj proces uspješno otklonio neko-

24 Pasinato, W. i Avila, T. P.; „Criminalization of femicide in Latin America: challenges of legal conceptualization” (Kriminalizacija femicida u Latinskoj Americi: izazovi pravne konceptualizacije). *Current Sociology*, Vol. 71. No. 1, str. 1-18, 2022., str. 2

25 Corradi i dr., *Theories of femicide and their significance for social research* (Teorije o femicidu i njihov značaj za društvena istraživanja), *Current Sociology*, vol. 64(7), 2016, 975-995, Str. 988

liko postojećih izazova jer bi rezultirao jedinstvenom definicijom i prepoznavanjem i imenovanjem oblika femicida najčešće prisutnih u BiH. Samim tim bi se izbjegle situacije poput međusobno neusklađenih definicija²⁶ i različito prepoznatih krivičnih djela prouzrokovanim različitim zakonodavnim okvirima na entitetskim nivoima,²⁷ te bi se stvorio prostor za sinhronizirano usklađivanje zakonodavstva i politika s Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulskom konvencijom).²⁸ Ovim bi se osiguralo i poštivanje preporuke Grupe eksperata Vijeća Evrope za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) o sprovođenju odredaba Istanbulske konvencije bez diskriminacije iz bilo kojeg od razloga navedenih u članu 4. stav 3 Konvencije, uključujući na osnovu mjesta prebivališta ili na osnovu statusa bo-

26 Vidi, preporuku u vezi s definicijom o nasilju u porodici u različitim entitetskim zakonima i zakonu u Brčko distriktu BiH, Vijeće Evrope, GREVIO, *Polazni postupak procjene, izvještaj o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Evrope sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), Bosna i Hercegovina*, 8. novembar 2022, dostupno <https://rm.coe.int/grevio-baseline-evaluation-report-on-bosnia-and-herzegovina/1680a8e5f1>, pristupljeno u maju 2023, para 14, str. 14

27 Npr. krivični zakoni u BiH kriminaliziraju različite oblike nasilja. U vezi s tim, naročito je bitno istaći da je sa izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika RS 2017. godine došlo do toga da su neki oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama kriminalizovani u ovom entitetu, dok su u Federaciji Bosne i Hercegovine još uvijek potpuno nevidljivi. Krivični zakonik RS sada obuhvata posebna krivična djela prinudne sterilizacije (član 134.), genitalnog sakaćenja žena (član 133.), prinude (član 141.), proganjanja (član 144.), polnog uznemiravanja (član 170.) i prinudnog zaključenja braka (član 183.) koja su sva definisana usko prateći definicije iz Istanbulske konvencije.

28 Predsjedništvo Bosne i Hercegovine ratifikovalo ju je svojom odlukom od 7. augusta 2013. godine („Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“ broj 19/2013).

ravka.²⁹ Konačno, ovaj proces bi pomogao i u identifikaciji drugih manjkavosti trenutnih zakonodavnih okvira, te bi se time otklonile potrebe za konstantnim amandmanskim djelovanjem, kao i pravna nesigurnost koju uzrokuju česte amandmanske intervencije.

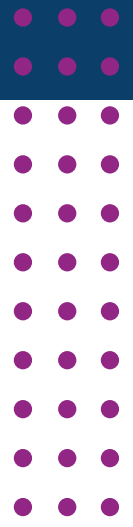
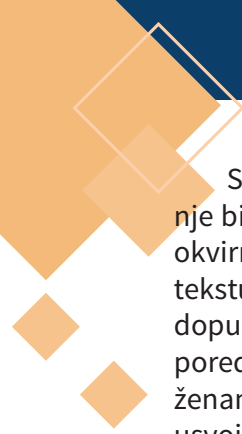
U vezi s ovim, trebamo istaći da je 19. oktobra 2023. godine objavljeno da je Vijeće ministara BiH, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, donijelo Odluku o usvajanju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2023 – 2027. godine, s Operativnim planom institucija BiH za njegovu implementaciju u ovom periodu.³⁰ Uvažavajući GREVIO preporuku za potrebom usklađivanja definicije nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja nad ženama s Istanbulsom konvencijom, u novom GAP BiH se ističe da je strateški cilj I.1. „sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi, kao i sve oblike trgovine ljudima, kroz uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije.“³¹ S tim u vezi treba istaći predviđenu mjeru I.1.1. uvođenje i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova kao obaveze koje direktno ili indirektno reguliraju sprječavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima.³²

29 Vijeće Evrope, GREVIO, *Polazni postupak procjene, ibid. str. 7*

30 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova, *Novosti: Usvojen Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine*, dostupno na <https://arsbih.gov.ba/usvojen-gender-akcioni-plan-bosne-i-hercegovine/>, pristupljeno u oktobru 2023.

31 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, *Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2023.-2027. godine*, dostupno na <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2023/10/GAP-BiH-2023-2027-Bosanski-jezik-1.pdf>, pristupljeno u oktobru 2023, str. 5

32 *Ibid*, str 15.

Sve navedeno nam ukazuje na to da bi najbolje rješenje bilo da se jedinstvena definicija femicida usvoji unutar okvirnog zakona na nivou Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu najjednostavnije rješenje bi bilo usvojiti izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti spolova BiH³³, gdje bi se, pored usklađivanja definicija rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici sa Istanbulskom konvencijom, usvojila i jedinstvena definicija femicida koja uključuje sve aspekte i oblike rodno zasnovanih motiva ubistva i različite odnose između žrtve i počinioca.

Kako bi se osiguralo da nove definicije uključuju sve aspekte i oblike rodno zasnovanog nasilja i reflektiraju kontekst Bosne i Hercegovine, te budu pisane u duhu Istanbulske konvencije, za izradu nacрта teksta potrebno je da Vijeće ministara BiH osnuje širu radnu grupu. Radnu grupu trebaju sačinjavati i članovi Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu Bosne i Hercegovine³⁴, ali i određeni broj stručnih osoba i feminističkih aktivistica. Rad radne grupe mora biti javno dostupan na svim nivoima, te obavezno treba uspostaviti dijalog sa feminističkim aktivisticama na svim nivoima (uključujući i najmanje nivoe lokalne samouprave) iz formalnih i neformalnih grupa kao i pojedinki. Usvojene definicije trebaju biti zakonski i praktično sprovodive.

U ovu svrhu Vijeće ministara BiH mora osigurati adekvatna i dostatna finansijska sredstva za redovan rad i sastajanje svih članova/članica radne grupe, uključujući osiguranje javnog rada i sastanke sa širom javnosti, uključujući i lokalne zajednice.

33 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 32/10)

34 Više o Odboru za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu vidi u dijelu I.4. o prikupljanju podataka.

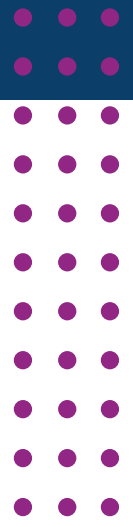

2. Kriminalizacija femicida

Kao što je već spomenuto, zahtjevi za kriminalizaciju femicida su sve više prisutni u javnom diskursu Bosne i Hercegovine, ali do danas još uvijek nije ponuđeno adekvatno rješenje. Iz iskustva zemalja Latinske Amerike,³⁵ u kojima je femicid prvi prepoznat i kriminaliziran,³⁶ saznali smo da sama kriminalizacija neće dovesti do neposrednih značajnih promjena u smanjenju nasilja nad ženama i femicida. Korištenje krivičnog prava za osudu svih oblika rodno zasnovanih ubistava ima svoja ograničenja koja su povezana isključivo sa individualnom odgovornošću, bez oslovljavanja strukturalnog nasilja i kriminaliteta (patrijarhalnog,

35 Deus, A. i Gonzalez, D., *Analysis of Femicide/Feminicide Legislation in Latin America and the Caribbean and a Proposal for a Model Law (Analiza legislature o femicidu u Latinskoj Americi i Karibima i prijedlog modela zakona)*, MESCEVI i UN Women, 2018, str. 13, dostupno na <https://lac.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Americas/Documents/Publicaciones/2019/05/1Final%20Analysis%20of%20Femicide%20Legislation%20in%20Latin%20America%20and%20the%20Caribbean-compressed.pdf>, pristupljeno u maju 2023.

36 U kontekstu Evrope treba istaknuti da su Malta, Kipar, Belgija i Sjeverna Makedonija u zadnje vrijeme izričito identificirale femicid kao krivično djelo - vidi Kovačević, S. *Femicid za neznalice*, H-alter, 2.11.2023, dostupno na <https://h-alter.org/ljudska-prava/femicid-za-neznalice/>, pristupljeno u novembru 2023. Štaviše, Belgija je kao prva zemlja EU usvojila Zakon o femicidu, ali ostaje da se vidi kako će se taj zakon primjenjivati (vidi npr. Plesea, J., *Belgium adopts historic law against femicide (Belgija usvojila historijski zakon protiv femicida)*, Brussels times, 2.7.2023, dostupno na <https://www.brusselstimes.com/580887/belgium-adopts-historic-law-against-femicide>, pristupljeno u novembru 2023).

mizoginog i seksističkog) sistema. Ipak, bez obzira na ograničenja pravnih koncepata, najrelevantnija praktična posljedica kriminalizacije bila je podsticanje senzibiliteta aktera u pravosuđu i stvaranja bolje statistike. Feministkinje iz Latinske Amerike insistiraju da se kriminalizacijom femicida cilja na osudu i dekonstrukciju seksističkog sistema u kojem su ženska tijela dostupna za ubijanje, te da je to samo jedan korak u naporima na promociji rodne jednakosti i ljudskih prava žena:

„Sama kriminalizacija femicida, ako je ona odvojena od potpune politike prevencije, neće doprinijeti smanjenju ubistava žena. Ovo bi otkriće trebalo dovesti do razmatranja stvarnih uzroka rodnog nasilja, diskriminirajućih kulturnih obrazaca, a ne do liječenja samo simptoma društvene bolesti. Posebnu pažnju treba obratiti na to da se snagama vezanim uz populistički krivični diskurs ne dopusti da slobodno upravljaju feminističkom agendom.“³⁷

S obzirom na to da „konceptualizacija rodno zasnovanog nasilja nije prožeta kroz krivično-pravni sistem“,³⁸ potrebno je nadovezati se na dogmatske stavove o krivičnom pravu da je rodno zasnovano nasilje samo još jedna manifestacija nasilja koje postoji u društvu. Stoga je važno insistirati na tome da se rodno zasnovano nasilje smatra „oblikom diskriminacije koju proizvode nejednaki odnosi moći između muškaraca i žena unutar dominantnog patrijarhalnog sistema, zatim femicid/feminicid treba smatrati problemom koji pogađa žene, samo zato što su žene,

37 Deus, A. i Gonzalez, D., Ibid, str. 13-14.

38 Deus, A. i Gonzalez, D., ibid, str. 26

a to zahtijeva diferenciran i specijaliziran odgovor.”³⁹ Iako bi moglo izgledati da je teško prevesti koncepte femicida na krivične procese i pravila dokazivanja, naročito kada se odnose na društveno i kulturno okruženje koje određuje kriminalno ponašanje počinitelaca izvan njihovog neposrednog motiva, krivično pravo (kao doduše i cjelokupan pravni sistem) ne može ostati neupitno kao rodno neutralno sredstvo i moramo tražiti načine da ga promijenimo.⁴⁰

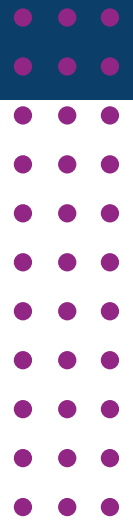

S obzirom na to da su kriminalizacija femicida i zakonodavstvo za sveobuhvatnu zaštitu žena od nasilja u Latinskoj Americi bazirani na međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima i ženskim pravima, bitno je istaknuti da je Bosna i Hercegovina potpisnica niza međunarodnih dokumenata o ljudskim i ženskim pravima. Između ostalog, za ove preporuke i smjernice najrelevantnije su UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama⁴¹ i Istanbulska konvencija. U tom smislu bitno je napomenuti obavezu države da pruži dužnu pažnju zaštiti žena od nasilja koja proističe iz oba dokumenta⁴², a koja zahtijeva od države aktivnu, ozbiljnu i sveobuhvatnu posvećenost u radu na prevenciji od nasilja nad ženama: država ima obavezu

39 ibid

40 Pasinato, W. and Avila, T. P.; Criminalization of femicide in Latin America: challenges of legal conceptualization (Kriminalizacija femicide u Latinskoj Americi: izazovi pravne konceptualizacije), *Current Sociology*, Vol. 71. No. 1, str. 1-18, 2022

41 BiH ju je ratificirala 1993. godine, a i sastavni je dio Ustava Bosne i Hercegovine.

42 Vidi Magalhaes, M. J. et al. *Improving legal responses to counter femicide in the European Union: Perspectives from victims and professionals (Unaprjeđivanje pravnih odgovora u borbi protiv femicida u Europskoj uniji: viđenja žrtava i stručnjaka)*, Vilnius: EIGE, 2023, dostupno na <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/improving-legal-responses-counter-femicide-european-union-perspectives-victims-and-professionals>, pristupljeno oktobar 2023.

kriminalizacije femicida, ali ima i obavezu dužne pažnje da zaštiti svaku ženu od nasilja i tako prevenira femicid koji je krajnji oblik kontinuiteta nasilja nad ženama.

Da bi slučajevi femicida bili na adekvatan način istraženi, procesuirani i sankcionirani, potrebno je da femicid bude inkriminiran kao posebno krivično djelo protiv života i tijela žene. Kao posebno krivično djelo protiv života i tijela žene, femicid bi obuhvatao svako rodno motivirano lišenje života žene, bilo da je ono učinjeno umišljajno ili iz nehata.

Drugi mogući pristup bio bi da se rodno motivirano ubistvo žena inkriminira kao poseban oblik teškog ubistva žena koje su počinili uglavnom muškarci u kontekstu rodno zasnovanog nasilja i ubistva žena zato što su žene.

Predviđanje femicida kao posebnog krivičnog djela u domaćim krivičnim zakonima sasvim je opravdano i neophodno kako bi se svi slučajevi femicida jednako pravno kvalificirali i na taj način smanjila pravna nesigurnost i moguće greške u pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela i kažnjavanje počinitelaca, ali i da se statistički prati broj prijavljenih, optuženih i osuđenih za femicid. Pored toga, istraživanje femicida kao posebnog krivičnog djela imalo bi za posljedicu uspostavljanje specijaliziranih i multidisciplinarnih jedinica za istragu, te usvajanje istražnih protokola i smjernica za tužioce i ovlaštene službene osobe.

Ovdje trebamo naglasiti da zagovornici neuvođenja femicida kao posebnog krivičnog djela tvrde da bi inkriminacijom tog djela došlo do daleko većeg broja oslobađajućih presuda (za femicid), zbog lakšeg dokazivanja kvalificiranih oblika teškog ubistva u odnosu na dokazivanje femicida, smatrajući da bi se uvođenjem krivičnog djela femicida samo podigli standardi dokazivanja, u smislu navodno izuzetno teškog dokazivanja da je žena ubijena samo zbog pripadnosti ženskom spolu. Ovaj pogrešan pristup, koji ima mnogo zagovornika i u profesionalnoj zajednici, ne smije

zaustaviti uvođenje femicida kao posebnog krivičnog djela. Potrebno je ići na rigidne izmjene zakona o krivičnom postupku u dijelu koji se odnosi na istražni postupak (propisivanjem novih, odgovarajućih i efikasnih multidisciplinarnih i posebnih istražnih radnji, pa i protokola i smjernica), kao i na postupak optuženja i suđenja, te specijalizacije za ovlaštene službene osobe u policiji, tužioce, kao i sudije.

Kao poseban, specifičan zločin protiv života i tijela, femicid bi uključivao svako rodno motivirano ubistvo žene, bez obzira na to da li je počinjeno namjerno ili se smrt dogodila zbog nepažnje počinioca, s tim da je smrt nastupila kao posljedica rodno motiviranog nasilja. U subjektivnom pogledu, pored umišljaja i nehata, kao oblika krivice, treba da postoji i rodno zasnovan motiv. Iako motiv nije obavezan element prirode krivičnog djela općenito, pa tako i krivičnog djela ubistva, u slučaju femicida bilo bi važno utvrditi motiv za počinjenje ubistva (kao što je mizoginija, mržnja prema ženama, diskriminacija).

Mogući pravci zakonske intervencije, s ciljem propisivanja femicida kao posebnog krivičnog djela ili kao oblika teškog ubistva, prema uporednopravnim iskustvima, trebalo bi da obuhvate objektivni i subjektivni element bića krivičnog djela femicida na način koji osigurava da njegova inkriminacija obuhvati:

- ubistvo trudne žene
- nasilno ubistvo žene bez obzira na to da li je počini-lac član porodice ili drugo lice
- ubistvo žene kojem je prethodilo krivično djelo protiv slobode pojedinca ili spolne slobode
- ubistva žena koja su izvršena iz mizoginih motiva, tzv. ubistva iz časti ili iz razloga koji se odnose na kulturna uvjerenja ili običaje, kao i ubistva iz motiva zasnovanih na rodnim ulogama žena i muškaraca i nejednakim odnosima moći unutar društvenog konteksta

- ubistva žene prilikom protivpravnog medicinskog tretmana i genitalnog sakaćenja

Kako bi se osiguralo da izmjene krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku budu pisane u duhu Istanbulske konvencije, za izradu nacрта teksta potrebno je da Vijeće ministara BiH zajedno sa vladama FBiH, RS i Brčko distrikta osnuju širu radnu grupu. Radnu grupu trebaju sačinjavati i članovi Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu Bosne i Hercegovine⁴³, relevantni predstavnici vlasti entiteta i Brčko distrikta ali i određeni broj stručnih osoba i feminističkih aktivistica. Rad radne grupe mora biti javno dostupan na svim nivoima, te obavezno treba uspostaviti dijalog sa feminističkim aktivisticama na svim nivoima (uključujući i najmanje nivoe lokalne samouprave) iz formalnih i neformalnih grupa kao i pojedinki. Usvojene intervencije u krivičnim zakonima i zakonima o krivičnim postupcima trebaju biti zakonski i praktično sprovodive.

U ovu svrhu Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH, Vlada RS i Vlada Brčko distrikta moraju osigurati adekvatna i dostatna finansijska sredstva za redovan rad i sastajanje svih članova/članica radnih grupa, uključujući osiguranje javnog rada i sastanke sa širom javnosti, uključujući i lokalne zajednice.

43 Više o Odboru za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu vidi u dijelu I.4. o prikupljanju podataka.

3. Nasilje u porodici

Nasilje u porodici kao krivično djelo sve je učestalija prijetnja i zahtijeva multisektoralni pristup u rješavanju i djelovanju. Kada se u obzir uzme sudska praksa, u puno većem opsegu žrtve ove vrste krivičnih djela su žene. Također, prema sudskoj praksi i informacijama dostupnim iz medija femicid se u bosanskohercegovačkom društvu i dalje u najvećem broju slučajeva događa kod nasilja u porodici. Zbog toga je izvjesno da bi trebalo poduzeti određene korake kako bi se radilo na adekvatnoj prevenciji i represiji ove vrste krivičnih djela usmjerenih prema ženskoj populaciji.

Osim toga, krivica i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici predstavljaju krucijalan problem⁴⁴ iz kojega je nužno naći odgovore i mehanizme rješavanja za pitanja kao što su: zbog čega je izricanje krivičnih sankcija, odnosno kazni, na donjoj granici ili ispod granice posebnog minimuma propisanog zakonom; koja vrsta sankcije se najčešće izriče; trebaju li se uopće kod ove vrste krivičnih djela primjenjivati skraćeni oblici krivičnog postupka; zašto se često ovo krivično djelo blaže kvalificira nego što

44 Istanbulska konvencija od zemalja članica očekuje da kriminalizuju ili na drugi način sankcionišu sljedeće oblike ponašanja: nasilje u porodici (fizičko, seksualno, psihičko ili ekonomsko nasilje); proganjanje; seksualno nasilje, uključujući silovanje; seksualno uznemiravanje; prinudni brak; genitalno sakaćenje žena; prinudni pobačaj i prinudnu sterilizaciju. U kontekstu nasilja u porodici Konvencija preporučuje izricanje krivičnih ili drugih zakonskih sankcija koje su učinkovite, razmjerne i odvraćaju od počinjenja djela. U bh. kaznenoj politici česte su kritike za blago sankcionisanje ovih krivičnih djela.

bi trebalo? Iako je Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici propisan mehanizam zaštite žrtava ove vrste krivičnih djela i prije i tokom krivičnog postupka, u vidu zaštitnih mjera, a u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici RS i hitnih mjera zaštite⁴⁵ ipak reakcija pravosudnog sistema nije adekvatna i pravovremena o čemu svjedoče recentni događaji u Bosni i Hercegovini.

Krivični zakoni F BiH, RS i BD BiH propisuju krivično djelo nasilja u porodici⁴⁶, ali se odredbe tih zakona razlikuju, pa je potrebna i njihova harmonizacija u cilju postizanja pravne sigurnosti. Kao što se iz zakonskog teksta može vidjeti u tim zakonima razlikuju se odredbe u odnosu na RS u pogledu propisivanja odgovornosti i za kršenje mjera zaštite i hitnih mjera zaštite što u FBiH i BD BiH nije slučaj, a u RS je propisana i definicija člana porodice, u Federaciji nije. Dakle, potrebna je i unifikacija zakonskog opisa bića

45 Čl. 13 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019)

46 Npr. u Republici Srpskoj je propisana i definicija člana porodice, što nije slučaj u Federaciji BiH:

član 190. stav 6. KZ RS-iz 2017.g.

Članom porodice ili porodične zajednice, u smislu ovog krivičnog djela, smatraju se supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu.

Izmjenama i dopunama KZ RS iz 2021.g. dodano: ... te lica koja su međusobno bila ili su još u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.

krivičnog djela kojom bi se doprinijelo ostvarenju pravne sigurnosti.

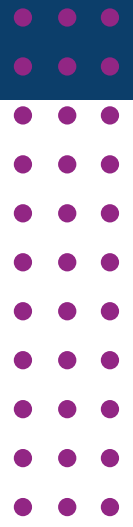
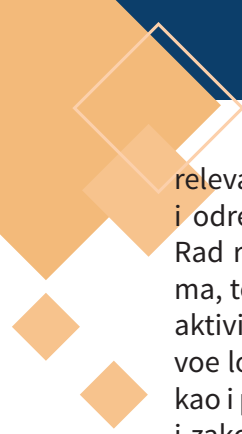
Dakle, prema trenutnoj situaciji nasilja u porodici, koje sve više poprima oblik posebnog nasilja prema ženama, evidentna su područja u kojima je potrebno promptno djelovanje. Zbog toga proizlazi i niz preporuka kojima bi se zadiralo u izmjene ili dopune krivičnog zakona, zakona o krivičnom postupku, zakona o zaštiti od nasilja u porodici, zakona o sudovima.

U vezi s tim, potrebno je sljedeće:

- postojeće definicije „nasilja“ proširiti i uskladiti s Istanbulskom konvencijom tako što će se jasno navesti da nasilje u porodici predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava te da može predstavljati oblik diskriminacije;
- neophodno je poštiti zakonski minimum kod krivičnih djela nasilja u porodici/femicida;
- uvesti hitne zaštitne mjere u KZ F BiH i BD BiH;
- u krivične zakone uvesti odgovornost i zatvorsku kaznu za kršenje zaštitnih mjera.

Efikasna zaštita potencijalnih žrtava femicida, nasilja u porodici, i nasilja nad ženama podrazumijeva prevashodno podršku i zaštitu od strane države, a koja obuhvata i ne ograničava se samo na socijalnu, pravosudno-policijsku, već i finansijsku. To zahtijeva usvajanje izmjena i dopuna zakona o taksama prema kojem porodice žrtava femicida, žrtve nasilja u porodici i nasilja nad ženama u postupku dokazivanja statusa žrtve, ili dokaza prijave, plaćaju nadležnim organima taksu na izdavanje potvrde.

Kako bi se osiguralo da izmjene pomenutih zakona budu pisane u duhu Istanbulske konvencije, za izradu nacrt teksta potrebno je da vlade FBiH, RS i Brčko distrikta osnuju širu radnu grupu. Radnu grupu trebaju sačinjavati

relevantni predstavnici vlasti entiteta i Brčko distrikta ali i određeni broj stručnih osoba i feminističkih aktivistica. Rad radne grupe mora biti javno dostupan na svim nivoima, te obavezno treba uspostaviti dijalog sa feminističkim aktivisticama na svim nivoima (uključujući i najmanje nivoe lokalne samouprave) iz formalnih i neformalnih grupa kao i pojedinki. Usvojene intervencije u krivičnim zakonima i zakonima o krivičnim postupcima trebaju biti zakonski i praktično sprovodive.

U ovu svrhu Vlada FBiH, Vlada RS i Vlada Brčko distrikta moraju osigurati adekvatna i dostatna finansijska sredstva za redovan rad i sastajanje svih članova/članica radnih grupa, uključujući osiguranje javnog rada i sastanke sa širom javnosti, uključujući i lokalne zajednice.

4. Prikupljanje podataka

Nepostojanje definicije femicida u BiH utječe i na samo saznanje o femicidu. Za prikupljanje podataka o femicidu potrebna je definicija, a tek na osnovu precizno prikupljenih podataka je moguće izvršiti adekvatnije mjere za prevenciju femicida. U vezi s tim, treba istaknuti da je trenutno **u Bosni i Hercegovini najvidljiviji oblik femicida onaj koji je počinjen u intimnim partnerskim vezama**. Ovo proističe iz podataka koji su dostupni iz medija, ili ih je objavio Odbor za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u Bosni i Hercegovini, a koje je na zahtjev dobio od Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine za period od 2021. godine.⁴⁷ Ni jedni ni drugi podaci ne pokazuju stvarnu sliku prisustva femicida u Bosni i Hercegovini, jer mediji izvještavaju samo o onome što im se čini interesantno, a Visoko sudsko i tužilačko vijeće može samo pratiti slučajeve ubistva koji se procesuiraju, što isključuje slučajeve femicid-suicid.⁴⁸

47 Vidi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova, Saopštenje Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u Bosni i Hercegovini povodom femicide u Gradačcu, 11.8.2023, dostupno na <https://arsbih.gov.ba/saopstenja-odbora-za-pracenje-provedbe-i-izvjestavanje-po-istanbulskoj-konvenciji-i-femicidu-u-bosni-i-hercegovini-povodom-femicida-u-gradaccu/>, pristupljeno u novembru 2023

48 Ovdje je svrishodno navesti da se zvanične evidencije ne vode u odnosu na spol i starosnu strukturu žrtve, te da bilo kakvo prikupljanje podataka o spolu žrtve te posebno odnosu između počinioca i žrtve podrazumijeva iščitavanje spisa svakog pojedinog predmeta.

U vezi s tim, treba napomenuti da je pristupanjem Istanbulske konvenciji Bosna i Hercegovina na sebe preuzela obavezu koja proističe iz člana 11 Istanbulske konvencije⁴⁹ a to je svrsishodno i redovno prikupljanje podataka o nasilju nad ženama. Svrsishodnost podrazumijeva da se podaci ne prikupljaju samo radi skupljanja podataka, već kako bi se oni analizirali i na osnovu toga donosile preventivne mjere. Podaci o femicidu bi se trebali prikupljati zajedno sa svim ostalim podacima o nasilju nad ženama.⁵⁰

49 „Član 11. Prikupljanje podataka i istraživanje:

1. U svrhu primjene ove konvencije, članice će preduzimati sljedeće:
 - a. prikupljati razdvojene relevantne statističke podatke u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom;
 - b. podržavati istraživanja na terenu svih vidova nasilja obuhvaćenih konvencijom radi proučavanja osnovnih uzroka i posljedica, učestalosti i stope osuđujućih presuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju u primjeni ove konvencije.
2. Članice će nastojati provoditi ankete među stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima radi procjene prevalencije i trendova svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom.
3. Članice će grupi eksperata, koja se pominje u članu 66. ove konvencije, dati prikupljene podatke u skladu s ovim članom kako bi se stimulirala međunarodna saradnja i omogućilo međunarodno upoređivanje (benchmarking).
4. Članice će osigurati da informacije prikupljene u skladu s ovim članom budu dostupni javnosti.“

Preuzeto uz male izmjene iz Nezvaničnog prevoda dostupnog na web-stranici Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, dostupno na https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf, pristupljeno u maju 2023.

50 Kako je trenutno organiziran način prikupljanja podataka u sudskim postupcima ovo bi bilo moguće dobiti tek kada bi femicid bio propisan kao krivično djelo, jer statističko praćenje počinjenja femicida za sada ne postoji, dok podaci o nasilju nad ženama možemo dobiti npr. prema podacima prijave od strane žena za krivično djelo nasilja u proodici. U ovom kontekstu bi se možda moglo razmisliti kada je oštećena žena prilikom počinjenja bilo kojeg krivičnog djela da se i to posebno evidentira.

Uz pristup usmjeren na žrtve koji je izričito naglašen u Istanbulske konvenciji, za razvoj mjera za sprečavanja i efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama potrebno je prikupljati tačne statističke podatke koji su posebno osmišljeni da sadrže informacije i o žrtvi i o počiniocu. GREVIO je u svojim evaluacijskim izvještajima koji se tiču provođenja Istanbulske konvencije u različitim zemljama članicama naglasio da nije dovoljno da različite institucije prikupljaju podatke samo za svoje potrebe, jer fragmentirani podaci ne daju potpunu sliku rodno zasnovanog nasilja. U vezi s tim, GREVIO je preporučio usklađivanje definicija i mjernih jedinica u svim evaluiranim zemljama.

Također, pored prikupljanja administrativnih podataka, Istanbulska konvencija u članu 11.2 zahtijeva i sprovođenje redovnih anketa. Ovo se između ostalog odnosi na potrebu sprovođenja istraživanja opće populacije koja omogućuju prikupljanje informacija o brojnim žrtvama koje se ne javljaju ili koriste javne službe, kao i onima koje to čine. Međutim, prikupljanje podataka ne smije postati samo sebi svrha. Kao što je navedeno u članu 11.1.b Istanbulske konvencije, potrebno je sprovesti istraživanja kako bi se shvatili prikupljeni podaci, otkrili uzroci i posljedice nasilja nad ženama i nasilja u porodici te analizirala efikasnost poduzetih mjera, uključujući istraživanje stope osuđujućih presuda koje su izričito navedene u konvenciji kao jedna od tema koju bi trebalo istražiti. Na kraju, u članu 11.4 Istanbulske konvencije zahtijeva se od članica da osiguraju „da informacije prikupljene u skladu s ovim članom budu dostupne javnosti,“ s tim da se naravno mora voditi računa o potrebi zaštite privatnosti.

Kako Wallby primjećuje, prikupljeni podaci moraju biti relevantni i koordinirani, tj. administrativni i anketni podaci trebaju koristiti iste definicije i iste mjerne jedinice: „To nije uvijek trenutna praksa, budući da se prikupljanje podataka

razvilo za posebne svrhe, a ne kao dio integriranog sistema osmišljenog za sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. [...] Saradnja u okviru Istanbulske konvencije nudi mogućnost prikupljanja podataka koji su relevantni za širu svrhu okončanja nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima, a ne samo za specifičnije svrhe pojedinih agencija.“⁵¹

Zahtjev za prikupljanje podataka odnosi se na sve oblike nasilja obuhvaćene područjem primjene Istanbulske konvencije. Konkretno, u Istanbulskoj konvenciji navodi se osam oblika rodno zasnovanog nasilja: psihičko nasilje; uhođenje; fizičko nasilje; seksualno nasilje, uključujući silovanje; prisilni brak; sakaćenje ženskih genitalija; prisilni abortus i prisilna sterilizacija; te seksualno uznemiravanje. Kao što je naglašeno u Eksplanatornom izvještaju⁵², kreiranje politika utemeljeno na dokazima, utemeljeno na sistemskom i primjerenom prikupljanju podataka, ključna je komponenta za efikasnu prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U tom smislu, strane moraju prikupiti čvrste, reprezentativne i usporedive podatke za širenje, koordinaciju i kreiranje politika prevencije.

GREVIO u svom izvještaju za BiH ističe: potrebu osiguranja prikupljanja sistemskih i uporedivih podataka o svim

51 Wallby, S., *Ensuring data collection and research on violence against women and domestic violence: Article 11 of the Istanbul Convention (Osiguranje prikupljanja podataka i istraživanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: Član 11 Istanbulske konvencije)*, Vijeće Evrope, mart 2016, dostupno na <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/7138-ensuring-data-collection-and-research-on-violence-against-women-and-domestic-violence-article-11-of-the-istanbul-convention.html>, pristupljeno u maju 2023.

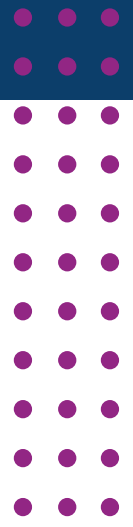

52 Vijeće Evrope, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Eksplanatorni izvještaj za Konvenciju Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici), 11. maj 2011., dostupno na <https://rm.coe.int/1680a48903>, pristupljeno u maju 2023., para. 74 str. 14

oblicima nasilja nad ženama od relevantnih institucija i izvora; istraživanja i prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju koje utiče na grupe žena izloženih višestrukoj diskriminaciji; integrisanje rodne perspektive i potrebe za izradu, implementaciju, praćenje i evaluaciju sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu sa specijalizovanim službama podrške koje vode NVO i uključivanjem njihovih predstavnika u ove procese. Posljedično, u GAP BiH predviđene su dvije mjere u vezi ispunjenja ovih preporuka:

- I.1.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o vrstama i obimu nasilja na osnovu spola i poduzetim mjerama, uključujući nasilje u porodici, kao i o trgovini ljudima.
- I.1.4. Provođenje i podrška istraživanjima o razmjerama i aspektima problema nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima.

Što se tiče praćenja femicida, ono kao takvo nije kriminalizirano niti u jednom entitetu. Međutim, preko podataka o kriminalitetu moguće je doći do nekih informacija o krivičnim djelima koji tretiraju ubistva. Tako naprimjer, Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) prikuplja neke podatke o svim pojedinačnim krivičnim predmetima koji se vode pred sudovima i tužilaštvima u BiH. Sudovi i tužilaštva su uvezani u CMS sistem (sistem za automatsko upravljanje predmetima), s tim da se vode odvojene baze podataka za sudove (CMS) i tužilaštva (TCMS) koje nisu međusobno uvezane, niti su uvezane s policijskim prijavama, pa se tako ne mogu pratiti prekvalifikacije djela u istrazi.⁵³ S druge strane, prema informacijama do kojih je

53 Ibid, str. 25-6.

GREVIO došao CMS navodno omogućava „praćenje raznih faza sudskog postupka i time daje informacije o ishodu slučajeva prema djelu, uključujući broj osuđujućih presuda i vrstu izrečene kazne, međutim ova informacija se ne objavljuje javno.“⁵⁴ Da se potencijalno radi o femicidu moguće je utvrditi na osnovu činjenice da se u obje baze podataka vodi evidencija o spolu počinioca i žrtve. Međutim, ne vode se evidencije o odnosu između žrtve i počinioca, a kvalitet podataka zavisi od toga koliko sudije/sutkinje i tužitelji/tužiteljice revnosno unose tražene podatke. Podaci nisu razvrstani niti prema dobi, niti se recimo može provjeriti da li je žrtva ranije bila izložena nasilju, odnosno da li je počinioc bio ranije nasilan prema žrtvi, o kojem djelu se radilo, te koliko je bilo otvorenih istraga. Također, bitno je napomenuti da ove informacije nisu javno dostupne.

Drugi način praćenja femicida prema kriminalitetu moguć je preko izvještaja entitetskih zavoda za statistiku, odnosno Agencije za statistiku BiH. Agencija ne prikuplja podatke direktno, već to vrši preko entitetskih zavoda za statistiku koji prikupljaju podatke od sudova i tužilaštava putem upitnika koji se popunjavaju po okončanju predmeta i onda se agregirani skupovi podataka šalju Agenciji za statistiku BiH koja izdaje Godišnji statistički izvještaj: „Godišnji statistički izvještaj sadrži dio o kriminalitetu. Iako se u izvještaju navodi broj počinitelja i žrtava po spolu, podaci nisu razvrstani po krivičnim djelima već prema grupama krivičnih dijela, kao što su ‘krivična djela protiv života i tijela’ ili ‘krivična djela protiv imovine’. Detaljni podaci, kao što su odnos između žrtve i počinioca, nisu obuhvaćeni.”⁵⁵

Specifično u kontekstu prikupljanja podataka o femicidu, ali i o svim drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, ovdje je bitno naglasiti da je 2019. godine

54 Vijeće Evrope, GREVIO, ibid, para 61 str. 33-4

55 Hagemann-White, C i Mlinarević, G., ibid, str. 26

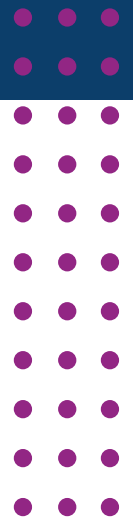
osnovan Odbor za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu.⁵⁶ Odbor se sastoji od predstavnika sljedećih institucija: Agencija za ravnopravnost spolova Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Ured za zakonodavstvo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Vlada Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Mreža nevladinih organizacija Sigurna mreža.

U članu 4 Odluke o osnivanju, Odbor⁵⁷ je dobio zadatke da:

- a) Analizira provođenje politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na svim nivoima u Bosni i Hercegovini;
- b) Procjenjuje stanje implementacije Istanbulske konvencije i daje preporuke za efikasnije provođenje iste;
- c) Analizira podatke o slučajevima ubistava žena iz rodnog aspekta (femicid) i daje preporuke za dalje postupanje u cilju sprečavanja femicida, a u skladu

56 Vijeće Ministara Bosne i Hercegovine, *Odluka o osnivanju Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u Bosni i Hercegovini*, Službeni glasnik 60/19, dostupno na <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/YJ3YnEDc8FA=>, pristupljeno u maju 2023.

57 Radi poređenja, Francuska npr. ima interesornu jedinicu za zaštitu žena od nasilja i oni izrađuju podatke o nasilju koje prikupljaju na državnom nivou. U Hrvatskoj to su javne institucije koje obavezno dostavljaju podatke Ministarstvu za demografiju, a u Švedskoj postoji Nacionalno vijeće za prevenciju kriminaliteta koje izrađuje pojedinačne statistike o krivičnim djelima na temelju svih prijavljenih događaja.

-
-
- sa Preporukama UN Specijalne izvjestiteljice za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice;
- d) Izvještava o politikama i mjerama za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici kako bi se osiguralo da ove mjere budu dobro koordinirane i da dovode do postizanja zajedničkih ciljeva;
 - e) Saraduje sa tijelima koja su već uspostavljena za praćenje provedbe Istanbulske konvencije s ciljem pripreme Izvještaja o zakonodavnim i drugim mjerama koji će Bosna i Hercegovina podnijeti GREVIO u toku 2019. godine;
 - f) Informira Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o svom radu jednom godišnje.

Međutim, kako je sam GREVIO naglasio, unutar 3 godine postojanja ovaj odbor se sastao svega četiri puta i to uz odsustvo predstavnika vlasti Republike Srpske koji ne priznaju legitimnost ovog tijela što u principu dovodi do nemogućnosti ovog tijela da ispunjava svoj mandat i unapređuje i harmonizira mjere zaštite od nasilja nad ženama koje bi se trebale omogućiti svim žrtvama na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Rad ovog tijela nije javan, pa je teško procijeniti njegovu učinkovitost. U vezi s tim, moramo istaći da se moraju iznaći mehanizmi da se predstavnici vlasti Republike Srpske uključe u rad ovog tijela koje bi jedino na taj način ispunjavalo svoj mandat, harmonizirajući mjere zaštite od nasilja nad ženama, koje bi se trebale omogućiti svim žrtvama na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Nadalje, za osiguranje javnog, svrsishodnog, redovnog, kontinuiranog i nesmetanog rada Odbora, potrebno je:

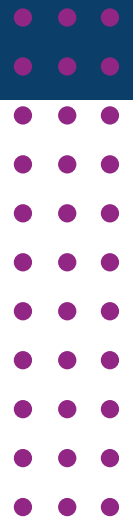
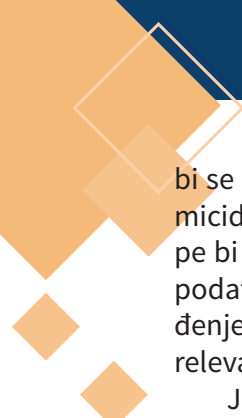
- osigurati finansijska sredstava za rad Odbora iz javnog budžeta, kako djelovanje ne bi bilo ograničeno zbog nedostatka resursa

- predvidjeti finansijska sredstva za redovan rad i sastajanje svih članova/članica Odbora, prikupljanje i analizu podataka, objavljivanje i promociju izvještaja, i druge aktivnosti koje je neophodno preduzeti kako bi se doprinijelo implementaciji preporuka iz Izvještaja o femcidu;
- usvojiti izmjene i dopune Odluke o osnivanju Odbora na način da se osigura obavezni javni rad Odbora i uključivanje što šire feminističke i stručne javnosti, uključujući civilno društvo i pojedinke i pojedince iz lokalnih zajednica;
- obavezati Odbor na javne konsultacije, te na sprovođenje relevantnih istraživanja samostalno ili u partnerstvu sa drugim relevantnim istraživačima i istaživačicama.

Na kraju, potrebno je osigurati da Odbor kontinuirano prikuplja pouzdane podataka o slučajevima femicida. Podaci treba da uključe informacije o žrtvama, počiniocima, okolnostima i mjestu zločina. Potrebno je prikupiti detaljne informacije o historiji nasilja, uključenosti i koracima koji su preduzeti od strane institucija i nevladinih organizacija u konkretnim slučajevima.

Međutim, da bi Odbor mogao prikupljati relevantne podatke, potrebno je prvo uspostaviti adekvatne načine prikupljanja tih podataka, te uspostaviti baze podataka uz jasne naznake ko je odgovoran za prikupljanje kojih podataka. U vezi s tim, potrebno je formirati proširenu radnu grupu koja pored predstavnika relevantnih institucija iz Odbora (kao što su Agencija za statistiku i Visoko sudsko i tužilačko vijeće) uključuje i predstavnike relevantnih entitetskih i kantonalnih institucija (kao što su entitetski, distrikt i kantonalni MUP-ovi), kao i Agencija za zaštitu ličnih podataka i predstavnici Ureda Ombudsmana BiH kako

bi se razvio sistem prikupljanja relevantnih podataka o femicidu i nasilju nad ženama. Zadatak proširene radne grupe bi bio da, vodeći računa o nadležnostima i zaštiti ličnih podataka, pripremi nacрте, te osigura usvajanje i sprovođenje adekvatnih zakonskih i podzakonskih akata u svim relevantnim institucijama u BiH.

Jedno od mogućih rješenja bi moglo biti stvaranje jedinstvene kvalitativno-kvantitativne baze podataka o nasilju nad ženama i nasilju u porodici. Korisnici baze, a time i subjekti obaveze bili bi Federalna uprava policije, MUP Republike Srpske, svih deset uprava policije kantona, Policija Brčko distrikta BiH, centri za socijalni rad, dio NVO koji se bavi isključivo fenomenom nasilja nad ženama i nasiljem u porodici, svi sudovi i tužilaštva na nivou entiteta. U bazu podataka ne bi bili uključeni oni subjekti države koji nemaju nadležnost npr. po pitanju nasilja u porodici, ali bi na zahtjev od administratora mogli dobivati podatke. Idealno rješenje bi bilo da se centralni server baze podataka nalazi u sklopu VSTV, ali bi se moglo razmotriti i zamjensko rješenje. U tom slučaju, jedinstvena policijska baza podataka bila bi smještena na tri lokacije (serveri) i to:

1. Federalna uprava policije
2. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske
3. Policija Brčko distrikta BiH.

Baza podataka bi trebala biti povezana ili idealno integrirana sa već postojećim bazama pri VSTV, CMS i TCMS.

Naravno, moguće je razmotriti i stvaranje baze o cjelokupnom kriminalitetu odnosno o svim slučajevima krivičnih djela, a ne samo u vezi s krivičnim djelom nasilja u porodici i nasilja nad ženama, ali ova baza bi i dalje morala sadržati informacije potrebne za analizu nasilja nad ženama i nasilja u porodici u skladu sa zahtjevima Istanbulske konvencije.

U svakom slučaju prikupljeni podaci treba da sadrže informacije o sljedećem:

- tačan broj evidentiranih slučajeva femicida,
- podaci o žrtvama koji uključuju: godine, mjesto rođenja, izdvojene podatke za žrtve mlađe od 18 godina i žrtve starije od 65 godina, podaci o zdravstvenom stanju i invaliditetu, seksualna orijentacija žrtava, informacije o korištenju opojnih sredstava, zanimanje i obrazovanje žrtve.
- podaci o počiniocu koji treba da sadrže: godine, mjesto rođenja, historija nasilja prema ženama, historija činjenja drugih krivičnih djela, podaci o korištenju opojnih sredstava, zdravstveni podaci i informacije o invaliditetu ukoliko postoje, podaci o korištenju pornografije i seksualne industrije.
- podaci o ubistvu/događaju koji treba da sadrže: lokacija događaja koja uključuje i precizno mjesto gdje se ubistvo desilo (privatni prostor žrtve ili počinioca, radno mjesto, javni prostor, i sl.), odnos žrtve i počinioca, historija svih oblika nasilja uključujući i seksualno i online nasilje, kontekst nasilja uključujući društveni, kulturološki i religijski kontekst, podatke o dodatnim žrtvama, podatke o historiji produženih oblika nasilja nakon razvoda, kao što je proganjanje i/ili uhođenje žrtava, nasilje koje se manifestira u okviru procedura u vezi sa starateljstvom i sl.
- podaci o metodama ubistva, kao i korištenju prekomjernog i neopravdanog nasilja koje nije bilo neophodno kako bi se izazvala smrt žrtve.
- odnos počinioca prema tijelu žrtve nakon ubistva, uključujući i podatke o metodama koje je počinilac koristio nakon ubistva prema tijelu žrtve (npr. zapaljeno tijelo, prekriveno, bačeno i sl.)

- podaci o broju samoubistava nakon ubistva žene i načinima njihovog izvršenja.

U vezi s ovim, trebaju se jasno definirati protokoli pristupa i nadležnosti, vodeći računa o zaštiti ličnih podataka.

Da bi se uspostavila adekvatna baza podataka, pored uspostavljanja proširene radne grupe, neophodno je izdvojiti i značajna sredstva za uspostavu takve baze podataka i njenu adekvatnu primjenu.

U ovu svrhu Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH, Vlada RS i Vlada Brčko distrikta moraju osigurati adekvatna i dovoljna finansijska sredstva za redovan rad i sastajanje svih članova/članica radnih grupa, uključujući osiguranje javnog rada i sastanke sa širom javnosti, uključujući i lokalne zajednice. Također, adekvatna i dovoljna sredstva se moraju osigurati za razvoj baze podataka, njeno uspostavljanje i održavanje. Jasno se mora postaviti rok za izradu baze podataka i njeno uspostavljanje.

U međuvremenu, dok se ne uspostavi adekvatna baza podataka možda bi bilo relevantno da sudovi i tužilaštva razmotre da na svojim web-stranicama daju saopćenja u slučaju podignutih optužnica za femicid (a i druge oblike nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, poštujući obavezu zaštite ličnih podataka) te donesene prvostepene a zatim i konačne odluke o femicidu (i drugim oblicima nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, poštujući obavezu zaštite ličnih podataka). Na ovaj način bi se mogle ohrabriti žrtve da prijave nasilje, jer će vidjeti da se predmeti procesuiraju. Također, bilo bi lakše pratiti statističke podatke, a suci i tužitelji bi morali biti odgovorniji prilikom podizanja optužnica i donošenja presuda.

5. Posjedovanje i nošenje oružja

Prema podacima Koordinacijskog odbora za malo oružje i lako naoružanje u BiH, 2021. godine su registrovana 324.316 komada legalnog oružja. Godinu dana kasnije taj broj je znatno porastao te je registrovano 348.692 komada oružja.⁵⁸ Istraživanje međunarodne organizacije Small Arms Surveyja za 2018. godinu, pokazuje na mogućnost da je već tada mnogo više osoba posjedovalo oružje nego što to pokazuju zvanične brojke. Prema podacima ove organizacije, civili u BiH su u 2017. godini posjedovali oko 1.185.000 komada vatrenog oružja, uz napomenu da je registrirana tek trećina, te procjenu da svako peto domaćinstvo u našoj zemlji posjeduje neku vrstu nelegalnog oružja.⁵⁹ Ista organizacija je već 2014.⁶⁰ upozorila na činjenicu da na Balkanu, uključujući

58 Vidi Spahić, S., *U BiH stalno raste broj korisnika oružja, samo u prošloj godini oduzeto 1.234 komada nelegalnog i gotovo 50.000 komada municije*, Avaz, 14. juni 2023, dostupno na <https://avaz.ba/vijesti/bih/837250/u-bih-stalno-raste-broj-korisnika-oruzja-samo-u-prosloj-godini-oduzeto-1-234-komada-nelegalnog-i-gotovo-50-000-komada-municije>, pristupljeno u junu 2023.

59 Heinemann-Gruder, A., *Small Arms and Light Weapons Control in the Western Balkans: Lessons from the Halo Trust's project in Bosnia and Herzegovina (Konrola malog oružja i lakok naoružanja na Zapadnom Balkanu: Lekcije iz projekta Halo Trusta u Bosni i Hercegovini)*, Bon, BICC, dostupno na https://www.bicc.de/uploads/tx_bicctools/BICC_HALO_BiH_2021_Assessment.pdf, pristupljeno u maju 2023. godine

60 Čarapić, J., *Handgun ownership and Armed Violence in the Western Balkans (Posjedovanje pištolja i oružano nasilje na Zapadnom Balkanu)*, Small Arms Survey, september 2014, dostupno na <https://www.smallarmssurvey.org/resource/handgun-ownership-and-armed-violence-western-balkans-av-issue-brief-4>, pristupljeno u maju 2023.

i BiH, rasprostranjeno vlasništvo oružja kod civila dovodi do povećanja nasilnih krivičnih dijela, uključujući ubistva.

Na isto ukazuje istraživanje Regionalni centar za kontrolu malog i lakog oružja (SEESAC) za 2018. godinu,⁶¹ koje pokazuje da je većina legalnog oružja u posjedu muškaraca, te da su žene češće žrtve upotrebe oružja u slučajevima porodičnog nasilja. Na osnovu prikupljenih podataka o zloupotrebi vatrenog oružja u izvještaju se navodi da:

- nedozvoljeno posjedovanje vatrenog oružja predstavlja značajan rizik za sigurnost građana i građanki Bosne i Hercegovine;
- oružje se često zloupotrebljava u kontekstu razbojništva i izazivanja opće opasnosti;
- vatreno oružje je najčešće korišteno sredstvo za izvršenje ubistava;
- raširena je zloupotreba vatrenog oružja u kontekstu nasilja u porodici i intimnog partnerskog nasilja, a postojeće mjere i prakse za kontrolu vatrenog oružja nedovoljno uvažavaju rizike zloupotrebe oružja u ovom kontekstu;
- samoubistva počinjena vatrenim oružjem čine najveći dio smrtnih slučajeva do kojih je došlo zloupotrebom vatrenog oružja;
- zloupotreba oružja ima izraženu rodnu dimenziju i muškarci čine ogromnu većinu počinilaca incidenta vatrenim oružjem.

Da počinci porodičnog nasilja često koriste oružje, te u slučajevima koji imaju karakteristike femicida, ukazuje i gore pomenuto istraživanje AIRE centra iz 2022. godine (*Analiza*

61 Prickett, C, *Gender and Small Arms in Bosnia and Herzegovina (Rod i malo oružje u Bosni i Hercegovini)*, SEESAC, 2019 dostupno na https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms_BiH_ENG_WEB.pdf, pristupljeno u maju 2023.

prakse sudova u procesuiranju femicida i pokušaja femicida u Bosni i Hercegovini 2017-2021). Istraživanje je obuhvatilo ukupno 34 sudska predmeta (26 predmeta sudova Federacije BiH i sedam predmeta sudova Republike Srpske i jedan predmet suda Brčko distrikta). Na osnovu analiza sudskih odluka konstatovano je da su „Učinioci su prilikom izvršenja krivičnih djela više koristili vatreno oružje (ručna bomba, pištolj, automatska puška – 35,3%) od hladnog oružja (nož/čakija, nož, skalpel, čekić, metalna šipka, tup predmet – 29,3%) i fizičke snage (8,8%), što se može objasniti nedovoljenim posjedovanjem vatrenog oružja koje uglavnom potiče iz ratnog perioda.”⁶² Podaci koje je SEESAC prikupio ukazuju na to da je čak 45.5% žena koje su ubili njihovi intimni partneri ubijeno vatrenim oružjem.⁶³

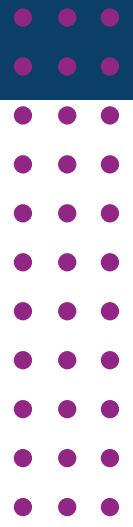
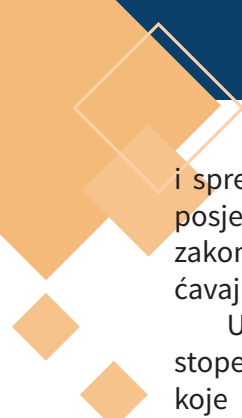
Posjedovanje oružja i municije u BiH reguliše se u 12 zakona. Tako zakon ima entitet Republika Srpska, distrikt Brčko, te svih deset kantona u Federaciji. Ovi zakoni nisu u potpunosti ujednačeni, ni međusobno niti sa legislativom u EU, što je jedan od zahtjeva na putu pridruživanja. Pored zakona, na državnom nivou, postoji Strategija za kontrolu malog i lakog naoružanja usvojena 2020.⁶⁴, a koja se tiče perioda 2021-2024, te Akcioni plan sprovođenja Strategije. Ovaj dokument ukazuje na probleme koji se tiču bezbjednosti, naročito žena, te upotrebu vatrenog naoružanja pri počinjenju krivičnih djela.

Iako je BiH potpisnica Istanbulske konvencije, koja u Članu 51, nalaže zemljama potpisnicama da njihova zakonodavna tijela osiguraju nadzor nad počiniocima nasilja

62 Konstatinović Vilić, S. i dr., 2022, Ibid, str. 178

63 Prickett, C, ibid, str. 7

64 Ministarstvo sigurnosti BiH, *Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u Bosni i Hercegovini 2021-2024*, 26. februar 2021., dostupno na <http://msb.gov.ba/dokumenti/strateski/default.aspx?id=20202&langTag=bs-BA>, pristupljeno u maju 2023.

i sprečavanje ponavljanja, što uključuje i veći nadzor na posjedovanjem oružja osoba koje su počinioci nasilja, svi zakoni ne sadrže jasno propisane mjere koje ovo omogućavaju.

U vezi s tim, želimo istaknuti važnost uvođenja „nulte stope tolerancije“ u postupku sigurnosnih provjera osoba koje podnose zahtjeve za izdavanje dozvole za posjedovanje i nošenje vatrenog oružja. Koncept „nulte stope tolerancije“ podrazumijevao bi da policijski organ prilikom razmatranja zahtjeva za izdavanje dozvole za posjedovanje i nošenje oružja u postupku provjera prvobitno izvrši provjere kroz evidencije prijave nasilja u porodici, operativnih saznanja o nasilju i nasilničkim aktima prema ženama, te obaveznog mišljenja policajca koji je određen kao policajac zadužen za rad u zajednici (RPZ).⁶⁵

Uvođenje koncepta „nulte stope tolerancije“ primjenjivalo bi se ne samo u postupku prve sigurnosne provjere prilikom podnošenja zahtjeva, već i prilikom svakog vanrednog saznanja o nasilnom aktu pojedinca koji je bilo koji oblik nasilja usmjerio prema ženama ili članovima porodice, u kojem bi policijski organ postupao *ex officio*. To bi obuhvatalo i svaku prijavu žrtve nasilja koja bi nakon utvrđivanja vjerodostojnosti obuhvatala i oduzimanje oružja ali i oduzimanje prava na posjedovanje i/ili nošenje oružja.

Uvođenje koncepta „nulte stope tolerancije“ na dobivanje dozvole za posjedovanje i/ili nošenje oružja kao i „nulte stope tolerancije“ da se po službenoj dužnosti oduzme dozvola i oružje uslijed postojanja prijave ili drugih oblika saznanja informacija koja se provjerama utvrde kao vjerodostojna doprinijelo bi povećanju broja prijave nasilja u porodici i nasilja nad ženama, naročito ako se uzme u obzir niz rezultata istraživanje prema kojim se žene koje žive u

65 Vidi smjernice

porodici čiji nasilnici posjeduju oružje rijetko odlučuju na prijavu nadležnim policijskim organima.

Kako smo saznali iz Ministarstva sigurnosti BiH, oni u zadnjih godinu i po aktivno rade sa predstavnicima policija u BiH da saznanje o nasilju u porodici bude eliminatorno prilikom sigurnosne provjere osoba koje su podnijele zahtjev za oružje, a isto tako i za oduzimanje oružja.

Međutim, treba voditi računa da se ovo samo tiče oružja u legalnom posjedu, a u mnogim slučajevima, kao što je to bilo u recentnom slučaju femicida u Sarajevu.⁶⁶ U vezi s tim posebna pažnja bi se trebala obratiti na uspostavljanje programa oduzimanja ilegalnog oružja.

66 Vidi npr. Face TV, Iz nelegalnog oružja brutalno ubijena Emira Maslan! Četvrogodišnji sin spašen!, 14.11.2023., dostupno na <https://www.face.ba/vijesti/bih/iz-nelegalnog-oruzja-brutalno-ubijena-emira-maslan-cetverogodisnji-sin-spasen/180146>, pristupljeno novembar 2023.

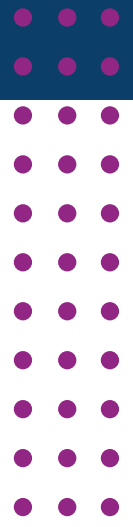

II. SMJERNICE ZA ELIMINACIJU, PREVENCIJU I ZAŠTITU OD FEMICIDA

U kompleksnoj političkoj i administrativnoj strukturi Bosne i Hercegovine, čak i preuzete obaveze prema međunarodnim tijelima se ponekad teško sprovode. Tako i u kontekstu zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, čak i kada zbog pritiska javnosti postoji neka deklarativna spremnost zakonodavca da izmijeni zakonodavne okvire, to je u stvarnosti teško ostvarivo. Zbog toga u dodatku preporuka, dajemo i ove smjernice za eliminaciju, prevenciju i zaštitu od femicida.

1. Prevencija i zaštita

Sprečavanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama treba da se sastoji od skupa mjera kojima se otkriva da li prijete neposredna opasnost od ovih vrsta nasilja i skupa mjera koje se primjenjuju kada je neposredna opasnost otkrivena i neposredna opasnost postoji, kada iz ponašanja učinioca i drugih okolnosti proizlazi da je on spreman da u vremenu koje predstoji prvi put učini nasilje ili ponovi nasilje u porodici ili nasilje prema ženama.

Neophodno je povećati sigurnost žena kroz generalnu prevenciju kriminaliteta unutar lokalnih urbanih i ruralnih sredina aplikacijom kontinuiranog policijskog modela „rad policije u zajednici“ i „rad policije sa zajednicom“.

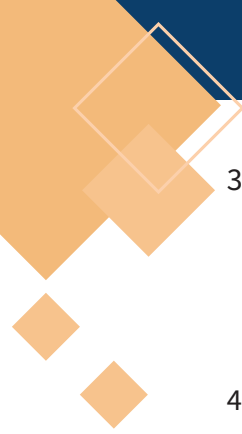
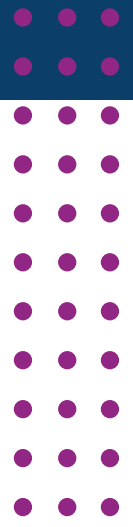
Uvođenje ovakvih modela rada obuhvata jasnu određenost policijske politike da se aktivno uključi u sprečavanje nasilja primjenom preventivnih koncepata saradnje u zajednici kao i saradnje sa zajednicom. Koncept policije u zajednici i saradnje policije sa zajednicom napušta tradicionalne vojnicizirane modele policijskog ustrojstva, te kroz kontinuirano prisustvo policajaca i saradnje sa pravnim javnim i privatnim licima, fizičkim licima, kao i provođenjem zajedničkih partnerskih preventivnih akcija u lokalnoj zajednici učestvuju u zajedničkom rješavanju problema. Samo prisustvo policajaca i saradnja sa građanima preventivno utječe kao oblik generalne prevencije kriminaliteta, a time i nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sam koncept omogućava i povećanje sigurnosti u onim područjima urbanih i ruralnih područja u kojim su žene nezaštićene, u kojim je veća stopa nasilja i napada na žene. U vezi sa navedenim, neophodna je kontinuirana edukacija policijskog kadra, razvijanje svijesti o apsolutnoj neprihvatljivosti svih oblika nasilja u porodici i takvog tretmana žene. Policajci u zajednici bi morali biti senzibilizirani za odgovor na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, a gdje je god moguće pri policijskim stanicama formirati i posebne timove za istragu o prijavama nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Odvojeni specijalizirani timovi se trebaju formirati na nivoima entitetskih policijskih uprava za istragu slučajeva femicida.

2. Finansiranje programa zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici

Važno je osigurati dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za sprovođenje i implementaciju zakona, politika i procedura za sprečavanje i krivično gonjenje femicida i drugih akata rodno zasnovanog nasilja, te u tom smislu:

1. Planirati finansijska sredstva iz javnih budžeta za programe borbe protiv i prevencije nasilja nad ženama. Visinu finansijskih sredstava neophodno je planirati tako da njihova visina bude dovoljna za programe borbe protiv i prevencije nasilja nad ženama, kao što je neophodno pronaći mehanizme da se sredstva i obezbijede u javnim budžetima.
2. Potrebno je ojačati kapacitete profesionalaca zaduženih za koordinaciju, provođenje, praćenje i evaluaciju politika i mjera za prevenciju i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kako bi se osiguralo koordinirano djelovanje državnih organa i institucija sistema u prevenciji i zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja. U vezi s ovim, proširiti kapacitete pri centrima za socijalni rad, povećati njihovo finansiranje, formirati posebne timove koji bi radili sa porodicama u kojima je već evidentirano nasilje. Centri su potkapacitirani, nemaju dovoljno resursa (ljudskih ni materijalnih) da odgovore na zakonske obaveze.

-
-
3. Neophodno je poboljšati međuinstitucionalnu koordinaciju između različitih tijela uključenih u slučajeve rodno zasnovanog nasilja (npr. između organa pravosuđa i centara za socijalni rad; policije i institucija koje nude podršku žrtvama nasilja i sl.)
 4. Poželjno bi bilo na lokalnom ili regionalnom nivou uspostaviti ili ojačati koordinaciono tijelo, sa razvijenim protokolima komunikacije između relevantnih institucija, a sve s ciljem efikasnije saradnje i eventualne izrade individualnog plana i podrške žrtvi.
 5. S ciljem pružanja pravovremene pomoći i zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja nad ženama državne organi i institucije bi trebali da uspostave blisku saradnju sa organizacijama civilnog društva.
 6. Organizacijama civilnog društva potrebno je osigurati kontinuirano i stabilno finansiranje, posebno za organizacije koje pružaju specijalizirane usluge.
 7. Treba ojačati kapacitete službi za podršku žrtvama i svjedocima, koje su osnovane pri tužilaštvima i sudovima, da budu pod jednakim uslovima dostupni žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

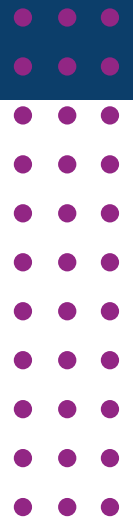
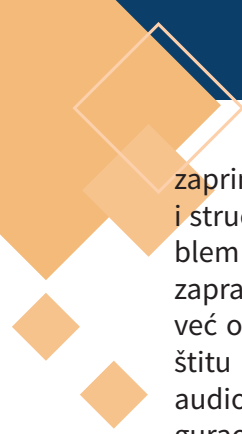

3. Istražni postupak

U postupku istraživanja/istraga femicida, nasilja u porodici i nasilja nad ženama neophodno je uvesti koncept utvrđivanja etiologije nasilnih poriva, kroz metode viktimoloških intervjuja i kroz psihološke intervjuje sa nasilnicima, kako bi se omogućio drugačiji princip rada u penitencijarnim ustanovama ili ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, a time osmislio kompletan program tretmana, reintegracije i rehabilitacije. Provođenjem istraga, procesuiranjem počinitelja i oglašavanjem krivim, sistem djeluje po posljedici, ne ulazeći u razmatranje niti rješavanje uzroka nasilja.

Edukacijom profesionalaca iz policije, zdravstvenih službi, centara za socijalni rad, kao i drugih pravnih javnih i privatnih lica potrebno je razvijati svijest o neophodnosti prijavljivanja saznanja i/ili sumnje na postojanje nasilja u porodici ili nasilja nad ženama. Također, neophodno je poduzeti mjere edukacije i treninga pomoću kojih bi se policijski djelatnici bolje senzibilizirali za različite potrebe žrtava nasilja. Primjenom ovog koncepta uz istrage nad onim licima koji su propustili svoje obaveze, osigurao bi se princip generalne prevencije ali i putem prijave omogućio koncept „latentnog istraživanja policije“, a osobito bi se otpočeo proces napuštanja percepcije da je nasilje u porodici i nasilje nad ženom privatna stvar.

Neophodno je uvođenje obaveznog audio i audio-video snimanja prijave nasilja od strane žrtve, odnosno prijave od strane žena. Prema dosadašnjoj praksi određen broj prijave žrtve nasilja odvija se putem telefona, pri čemu se razgovor odvija između žrtve i policijskog službenika koji

zaprima prijavu. Određen broj žrtava u postupku naučnih i stručnih istraživanja su upravo ukazale da je najveći problem od kojeg ovisi dalja sudbina postupka i zaštita žrtve zapravo zaprimanje prijave u kojoj se ne unosi izjava žrtve, već opservacija policajca. Kako bi osigurali adekvatnu zaštitu kroz postupak policijskog postupanja, uvođenjem audio zapisa za prijave koje se odvijaju putem telefona osigurao bi se etički odnos profesionalnih službenika, s jedne strane, dok bi u daljem postupku provjeru vjerodostojnosti preliminarne izjave žrtve mogli provjeravati putem snimljenog audio snimka, a što može u konačnici poslužiti i za uspješno okončanje krivičnog postupka. Uvođenjem ovakvog modela osigurao bi se profesionalniji odnos policije prilikom prijema prijave, ali istovremeno i omogućilo veoma jednostavno odbacivanje fingiranih izjava.

Uvođenje audio-video snimanja izjava žrtve u postupku saslušavanja omogućeno je kroz postojeće odredbe zakona o krivičnom postupku, ali se ovaj koncept trenutno primjenjuje jedino prilikom saslušavanja maloljetnika s obzirom na to da je zakon o krivičnom postupku izričit po tom pitanju kada se radi o maloljetnom licu. S ciljem osiguranja kvaliteta izjave žrtve, prema kriteriju da se u zapisnik unosi ono što je žrtva izjavila bez uljepšavanja ili obratnog procesa neophodno je uvesti koncept obavezujućeg audio-video snimanja izjava. Uvođenjem koncepta audio-video snimanja omogućava se i provjera vjerodostojnosti profesionalnosti istražitelja u postupku uzimanja izjave, ali i vjerodostojnosti izjave žrtve na način da se omogućava kompariranje i analize verbalne sa neverbalnom komunikacijom.

Neophodno je jačanje kapaciteta provođenja istražnih radnji kroz unapređenje i primjenu metodologije forenzičke obrade lica mjesta kod krivičnog djela nasilja u porodici i nasilja nad ženama, s ciljem povećanja efikasnosti i kvaliteta dokaza koji se prikupljaju u toku istrage.

Neophodno je i uvođenje koncepta „podrške žrtvi“⁶⁷ kroz stvaranje odjela za pružanje podrške svjedocima i žrtvama pri Sektorima kriminalističke policije ili Odsjecima kriminalističke policije, u kojem bi primarno djelovali psiholozi i psihoterapeuti, slično modelu djelovanja Odjela za pružanje podršku svjedocima koji djeluju u tužilaštvima i sudovima.

Potrebno je uvesti koncept saslušavanja svjedoka-žrtve kroz tehnike integriranog saslušavanja koja podrazumijeva sveobuhvatan pristup kriminogenezi, viktimogenezi i krivičnopravnim elementima. Dosadašnja praksa saslušavanja/uzimanja izjava kao dokaza u krivičnom postupku temelji se na osvrtnu u odnosu samo na događaj kojeg je žrtva posljednjeg prijavila. S druge strane, istraživanja pokazuju da su rijetki slučajevi prijave nasilja u porodici ili nasilja nad ženom kojeg žrtva odmah prijavljuje, dok s druge strane dosta često žrtva nasilje trpi godinama u različitim ciklusima, oblicima i intenzitetima prije nego se odluči prijaviti nasilje. U tom kontekstu primjena tehnika integriranog saslušavanja obuhvata primjenu specifičnih znanja iz oblasti socijalne psihologije, kriminologije, kriminalistike, prava, i odvija se po principu od posebnog ka općem (od posljednjeg prijavljenog događaja te retroaktivnog prolaska života žrtve) s ciljem utvrđivanja postojanja obrasca, ciklusa, intenziteta, motiva.

Izraditi smjernice tužilaštvu i policiji da kod razmatranja prijava nasilja detaljnije procjenjuju rizik od ponavljanja nasilja i da se u skladu s ovom procjenom planira poduzimanje potrebnih radnji i mjera i odredi jasna kvalifikacija na temelju činjeničnog stanja.

67 Potencijalno bi se mogli osmisлити protokolarni upitnici za žrtvu i za nasilnika prilikom ispitivanja, obavezna uputstva za žrtve na pomagačice 4P mreže, imati dostupnu teritorijalnu raspodjelu 4P pomagačica i brojeve, kao i omogućiti žrtvama koje smatraju da im je pravo povrijeđeno od “državnih aktera” podnošenje pritužbi na rad kroz forme upitnika.

4. Sudski postupak

Tokom sudskog postupka, a s ciljem efikasnosti i adekvatnog provođenja postupka i zaštite žrtve, preporuke su sljedeće:

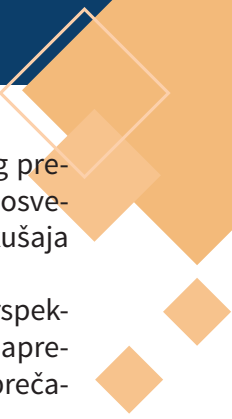
- izricati relevantne i adekvatne zaštitne mjere kod svih predmeta nasilja nad ženama;
- obavezna je specijalizacija ovlaštenih službenih osoba, tužitelja i sudaca za rad na predmetima nasilja u porodici i nasilja nad ženama;
- kontinuirana edukacija i senzibilizacija službenih osoba, tužitelja i sudaca o oblicima nasilja nad ženama i femicidu;
- u slučaju femicida porodični život i brigu o djeci ne bi trebalo cijeliti kao olakšavajuću okolnost;
- razvijati svijest o mogućnoj upotrebi mjera zaštite i pravilnom razumijevanju istih;
- obavezno obavještenje žrtve o izlasku nasilnika na slobodu;
- dodatno ojačati poziciju žrtve (oštećene) u okviru krivičnog postupka⁶⁸, te razmotriti izmjenu odredbi zakona o krivičnom postupku u BiH koje se odnose na položaj privilegovanih svjedoka (osoba koje mogu odbiti svjedočenje) na način da se ovo pravo ne može koristiti ako je svjedok istovremeno i žrtva (oštećeni) krivičnog djela nasilja u porodici ili drugih nasilnih krivičnih djela počinjenog od strane bračnog, odnosno vanbračnog druga;

68 Već je napomenuto da je razvijena mreža 4 P pomagačica, samo tu mrežu učiniti javno dostupnom kroz portale MUPova, škola, socijalnih radova i obezbijediti finansiranje pomagačica.

- propisati hitnu zakonsku obavezu upošljavanja psihologa pri svim sudovima u BiH kako bi se omogućila podrška žrtvama/svjedocima;
- žrtve nasilja u porodici često opovrgavaju svoje svjedočenje ili odustaju od svjedočenja nakon protoka izvjesnog vremena, pošto im nasilnik obeća da se nasilje više neće ponoviti. Time se otežava otkrivanje i dokazivanje počinjenog nasilja i nastoji umanjiti odgovornost njegovog počinioaca. Radi toga je potrebno prikupljati druge materijalne dokaze, a ne prebacivati cijeli teret dokazivanja krivičnog djela na žrtvu. Također, žrtve se nerijetko nalaze u emocionalnoj i materijalnoj ovisnosti, te se ne uspijevaju uvijek u svojim svjedočenjima distancirati od zlostavljača. Za žrtve ovo prerasta u podložnost zastrašivanju i pritiscima od strane zlostavljača.
- potrebno je više pažnje posvetiti zaštiti sigurnosti žrtava, odnosno zaštititi njihove privatnosti (stigmatizacija) i zaštititi žrtve od sekundarne viktimizacije;
- sudovi i tužilaštva bi trebali koristiti sve raspoložive mjere predviđene zakonima o krivičnom postupku i zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, i odjele za podršku svjedoka s ciljem zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja;
- žene žrtve rodno zasnovanog nasilja trebaju ispitivati posebno specijalizirane i obučene osobe, po mogućnosti što prije, bez odgađanja i bez nepotrebnog ponavljanja ispitivanja;
- prilikom ispitivanja žrtava treba izbjeći sve oblike uznemiravanja i zbunjivanja.⁶⁹ To podrazumijeva zabranu postavljanja nepotrebnih i ponižavajućih pitanja.

69 Npr. sastavljanje upitnika sa obaveznim pitanjima za žrtvu uz pomoć psihologa koji će biti sastavni dijelovi Pravilnika.

- ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja treba omogućiti da ih, ukoliko to žele, ispituju žene i stoga treba povećati broj žena zaposlenih u policiji i tužilaštvu. Potencijalno razmotriti i formiranje specijalnog odjela koji bi se isključivo bavio rodno zasnovanim nasiljem.
- posebno je značajno unaprijediti položaj oštećenih u krivičnom postupku i odlučivati o imovinsko-pravnom zahtjevu oštećenih u krivičnom postupku, kako bi se izbjegla njihova dodatna traumatizacija;
- nadalje, neophodno je ojačati profesionalne kapacitete svih aktera u procesu prevencije i procesuiranja nasilja nad ženama, kroz obuke i edukacije o temama koje se odnose na rodno zasnovano nasilje i femicid. Uporedna iskustva i provedena istraživanja ukazuju na važnost sprovođenja odgovarajućih programa specijalističke obuke stručnjaka u pravosuđu, policiji, ustanovama socijalne i zdravstvene zaštite i svih drugih koji se u svome radu susreću sa nasiljem nad ženama, a s ciljem razumijevanja specifičnosti femicida. Pored toga, potrebno je raditi na jačanju svijesti o postojanju rodnih stereotipa i institucionalnog seksizma.
- centri za edukaciju sudija i tužilaca bi trebalo da u obaveznu obuku za sudije i tužioce uključe teme povezane sa istraživanjem i procesuiranjem rodno zasnovanog nasilja, sa posebnim osvrtom na femicid;
- ministarstva unutrašnjih poslova bi trebali da osiguraju obaveznu i redovnu obuku za policijske službenike uključene u istraživanje nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja;
- neophodno je unaprijediti kapacitete zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite, policiji i tužilaštvima, da se identifikuju i procijene specifični rizici femicida.

-
-
- prilikom razmatranja faktora rizika i mogućeg preventivnog djelovanja, posebnu pažnju treba posvetiti procesuiranim slučajevima ubistava i pokušaja ubistva žena (femicid).
 - kontinuirano raditi na integrisanju rodne perspektive u sve državne politike, promovisanju i unapređenju kulture rodne ravnopravnosti, kao i sprečavanju svih oblika diskriminacije žena;
 - putem javnih kampanja za podizanje svijesti potrebno je promovisati važnost promjene društvenih normi i eliminacije rodnih stereotipa i predrasuda kojima se opravdava nasilje nad ženama.

5. Prijedlog za uvođenje novih zaštitnih mjera

S ciljem zaštite žrtava i prevencije femicida, predlaže se uvođenje novih zaštitnih mjera:

5.1. *Aktivni nadzor osumnjičenog putem elektronske narukvice*

Obrazloženje zaštitne mjere

Sama mjera omogućava i olakšava policijski nadzor nad osumnjičenim kojem je sud izrekao jednu od zaštitnih mjera. Kao takva ova mjera bila bi obavezujuća uz druge mjere, poput udaljavanje iz stana, zabrana uznemiravanja i druge i samo uz ove i druge mjere bi imala svoju učinkovitost. Tehnička mogućnost za realizaciju ove mjere moguća je i kao takva već funkcionira na prostoru Bosne i Hercegovine, za čiju nadležnost i realizaciju su odgovorni kazneno-popravni zavodi. Kazneno-popravni zavodi u saradnji sa firmom koja je ovlaštena, nakon što sud odredi izdržavanje kućnog zatvora sa elektronskom narukvicom vrše procjenu tehničkih mogućnosti (Internet konekcije), i ukoliko je ispravna, licu se postavlja elektronski nadzor.

U pogledu postavljanja elektronske narukvice kao oblika nadzora osumnjičenog postojat će sigurno određene otežavajuće okolnosti poput Internet konekcije. Izricanjem ovakve zaštitne mjere, lice u suštini ne lišavamo slobode i kretanja, već na dozvoljenom kretanju (poput posla, kretanja po gradu) policijski ili drugi nadležni organ nadzire njegovo kretanje u smislu poštivanja primarne izrečene zaštitne mjere (zabrane uhođenja, približavanja i sl.). Drugi

potencijalni problem koji bi se mogao javiti odnosi se na vršenje elektronskog nadzora.

Do sada je u praksi da elektronske narukvice mogu imati presuđene osobe za koje je sud ocijenio da se na takav način može ostvariti sankcija koja je izrečena, i nadzor vrši zatvorska policija-straža koja djeluje pri kazneno-popravnim zavodima. U našem slučaju bi to trebala biti temeljna policija pri policijskim stanicama.

5.2. Tihi alarm za opasnost kao zaštitna mjera

Tihi alarm za opasnost kao zaštitna mjera može se koristiti kao dodatna mjera sigurnosti uvijek uz neku drugu zaštitnu mjeru. Temelji se na elektronskoj tihoj i nevidljivoj kao i nečujnoj za osumnjičenog, uz istovremenu zvučno i signalno upozorenje opasnosti policijskom organu. Funkcionisao bi po principu da, kada sud u rješenju sa zaštitnim mjerama propiše istu, policijski organ bi žrtvi ustupio tihi alarm u vidu privjesaka za ključeve, ili u vidu drugog predmeta koji bi mogao uvijek biti uz žrtvu. Ukoliko bi se žrtva našla u rizičnoj situaciji, ili ukoliko bi počinitelj prekršio zaštitne mjere, pritiskom na tihi alarm, policijski organ-operativno dežurstvo bi dobijalo zvučni i svjetlosni signal. Pored navedenog tehnički uređaji imaju mogućnost ugradnje i GPS uređaja što bi pružalo jasnu lokaciju žrtve u trenutku kritičnog događaja.

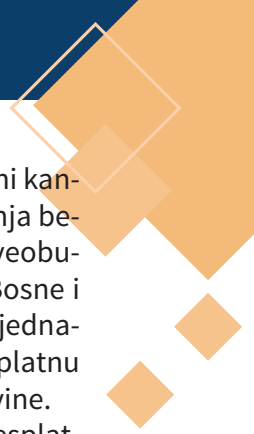

6. Zaštita prava i pristupa pravdi žrtava rodno zasnovanog nasilja i kroz pravne odredbe o besplatnoj pravnoj pomoći

Pravo na besplatnu pravnu pomoć u BiH, kao oblik ostvarivanja jednakog pristupa pravdi za sve, bez obzira na bilo koji mogući osnov razlikovanja i sa ciljem pružanja profesionalne i blagovremene pravne pomoći osobama slabijeg imovnog stanja, svoje izvorište nalazi u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa pratećim protokolima (član 6. – pravo na pravično suđenje), najdjelotvornijem regionalnom dokumentu za zaštitu ljudskih prava, navedenom već u normativnom dijelu, u članu II Ustava Bosne i Hercegovine, sa posebnim ustavnim tretmanom i direktnom primjenom u Bosni i Hercegovini.

Mnogim međunarodnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima, koji su inkorporirani u pravni sistem Bosne i Hercegovine, određuju se obaveze pružanja besplatne pravne pomoći od strane državnih organa državljanima, građanima i osobama koja se nađu na njenoj teritoriji (tražioci azila, izbjeglice, lica pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatridi, žrtve trgovine ljudima i dr).

Bosna i Hercegovina, kao država članica Vijeća Evrope, ima obavezu osigurati besplatnu pravnu pomoć, kada je to neophodno za efikasnu zaštitu građanskih prava i obaveza, neovisno o mogućnosti stranke da se sama zastupa.

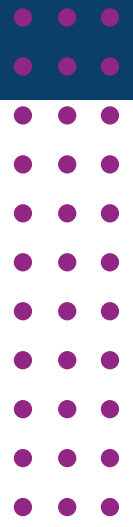

Međutim, iako je ostvaren znatan napredak donošenjem pravnih akata – zakona i uspostavljanjem zavoda, kancelarija, centara, ureda za besplatnu pravnu pomoć (na

nivou Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i u većini kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine), oblast pružanja besplatne pravne pomoći još uvijek nije adekvatno, sveobuhvatno i ujednačeno normirana na području cijele Bosne i Hercegovine niti su usluge besplatne pravne pomoći jednako dostupne svim građanima koji imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć na cijelom području Bosne i Hercegovine.

U Federaciji Bosne i Hercegovine pravni okvir besplatne pravne pomoći na nivou kantona uspostavljen je u Unsko-sanskom kantonu, Posavskom kantonu, Tuzlanskom kantonu, Zeničko-dobojskom kantonu, Bosansko-podrinjskom kantonu, Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Zapadnohercegovačkom kantonu, Kantonu Sarajevo, Kantonu 10). U dva kantona još uvijek nisu počeli sa radom zavodi za pravnu pomoć. U Srednjobosanskom kantonu nije usvojen ni Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći niti je uspostavljen Zavod za pravnu pomoć, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu Zavod za pravnu pomoć još nije počeo sa radom, iako su prostorije za rad opremljene (kroz projekat i donaciju UNDP-a) u decembru 2014. godine. Nevladine organizacije, a posebno dvije nevladine organizacije: Vaša prava BiH i Centar za ljudska prava u Mostaru pružaju besplatnu pravnu pomoć za sve socijalno ugrožene kategorije stanovništva.

U Bosni i Hercegovini djeluje i Mreža za koordinaciju vladinih i nevladinih pružalaca besplatne pravne pomoći, koju čine zavodi/uredi/kancelarije/centri: Centar za pružanje besplatne pravne pomoći Republike Srpske u sastavu Ministarstva pravde Republike Srpske, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko distrikta BiH, Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći Sarajevo, Kantonalni zavod za pravnu pomoć Zenica, Županijski zavod za pružanje pravne pomoći Široki Brijeg, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzla, Kantonalni zavod za pružanje

pravne pomoći Bihać, Županijski zavod za pružanje pravne pomoći Odžak, Kantonalni zavod za besplatnu pravnu pomoć Goražde, Županijski zavod za pružanje pravne pomoći Hercegbosanske županije i nevladine organizacije – članice Mreže za koordinaciju vladinih i nevladinih pružalaca besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini: Centar ženskih prava (Zenica, i kancelarije u Travniku, Jajcu, Gornjem Vakufu, Maglaju), Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Vaša prava BiH (Sarajevo, i kancelarije u Banja Luci, Bosanskom Petrovcu, Goraždu, Mostaru, Prijedoru, Srebrenici, Trebinju i Tuzli), Centar za ljudska prava u Mostaru i Udruženje građana „Budućnost“ (Modriča) koji pružaju besplatnu pravnu pomoć za različite kategorije korisnika/korisnica, u skladu sa relevantnim pravnim okvirom. Ured za pružanje besplatne pravne pomoći u sastavu Ministarstva pravde Bosne i Hercegovini nadležan za pružanje besplatne pravne pomoći pri tijelima i institucijama Bosne i Hercegovine u opsegu i oblicima utvrđenim zakonom.

Materija besplatne pravne pomoći uređena je različito i odredbe pojedinih zakona o pružanju besplatne pravne pomoći različito normiraju opseg pravne materije i postupaka koji su obuhvaćeni besplatnom pravnom pomoći, ograničavaju uživanje prava na besplatnu pravnu pomoć s obzirom na prebivalište u određenom kantonu/entitetu, oslobađanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksi, utvrđivanje statusa potrebnog da bi lice moglo ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć, određivanje rokova u kojem nadležno tijelo odlučuje o odobravanju besplatne pravne pomoći i rokova za žalbu na donesenu odluku, kao i osnova za uskraćivanje besplatne pravne pomoći. Usvojen je i na snazi je skup propisa o materiji besplatne pravne pomoći koji nije u dovoljnoj mjeri međusobno povezan, nedovoljno je efikasan i djelotvoran te dovodi do različitog postupanja prema najugroženijim kategorijama stanovništva

u istim ili bitno sličnim predmetima ili okolnostima tako kršeći temeljna ljudska prava, stvarajući pravnu nesigurnost i kršeći princip vladavine prava.

I u oblasti prava na pristup pravdi – besplatne pravne pomoći za žrtve rodno zasnovanog nasilja pravni akti i praksa djelovanja su neharmonizirani.

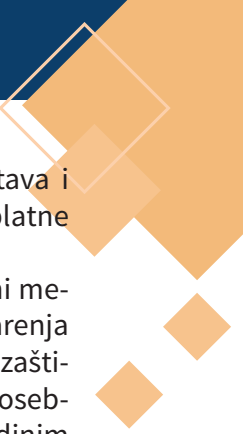
Osim *lex specialis* propisa koji su uredili pitanje pružanja besplatne pravne pomoći na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, izuzev Srednjobosanskog kantona, gdje ova oblast nije uređena posebnim zakonom (a neophodno je i zbog jednakopravnosti građana u ostvarenju mogućnosti pristupa pravdi kroz besplatnu pravnu pomoć urediti je posebnim zakonom), izvore pravnih normi koje tretiraju oblast besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini nalazimo i u drugim zakonskim propisima: krivičnom zakonodavstvu, zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, zakonima o parničnom postupku, zakonima o upravnom postupku, zakonima o advokaturi, zakonima o sudskim taksama, kodeksima advokatske etike.

Pozitivnopravni okvir predviđa niz mogućnosti u kojima bi pružatelji besplatne pravne pomoći mogli doprinijeti ostvarenju prava i zaštite prava žrtava rodno zasnovanog nasilja, ali su ti kapaciteti, možda zbog nedovoljno adekvatne multisektoralne saradnje, posebno sa aspekta nedovoljne informisanosti, educiranosti, referiranosti na usluge besplatne pravne pomoći od vladinih i nevladinih pružoca besplatne pravne pomoći, nedovoljno iskorišteni.

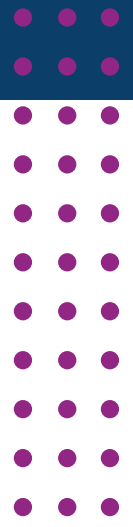
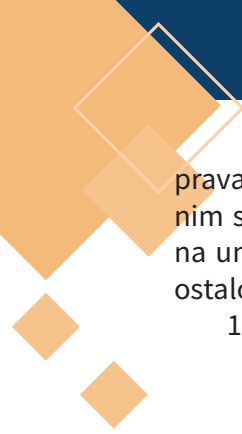
U Bosni i Hercegovini, i prema GREVIO Izvještaju, nevladine organizacije igraju važnu ulogu u pružanju niza specijaliziranih usluga podrške ženama žrtvama nasilja, uključujući vođenje telefona za pomoć, vođenje sigurnih kuća i pružanje savjetodavnih usluga u oblasti nasilja u porodici, te u ograničenoj mjeri pružanje psihološke podrške i pravne pomoći.

Da bi se besplatna pravna pomoć pružala jednako, bez diskriminacije, profesionalno i transparentno na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine, za sve kategorije korisnika, uključujući i žrtve rodno zasnovanog nasilja, koje ispunjavaju uslove za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, te prema međunarodnim standardima, pored navedenog, neophodno je, i:

1. usaglasiti kako kategorije lica koja ostvaruju ovo pravo (po statusu, uvrštavajući žrtve rodno zasnovanog nasilja jednako kao kategorije lica koja ostvaruju ovo pravo po statusu) tako i imovinski cenzus na osnovu kojeg se procjenjuje da li je lice slabog imovnog stanja, kako bi ostvarilo ovo pravo (ukoliko žrtve rodno zasnovanog nasilja nisu lica koja ostvaruju ovo pravo po statusu);
2. usaglasiti zakone u pogledu statusa korisnika ovog prava, jer zakoni po osnovu statusa različito regulišu kategorije lica koje ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć;
3. da bi sva lica imala jednaka prava, pravne usluge koje se pružaju korisnicima ovog prava trebaju biti usaglašene, kao i jednako normirani postupci u kojima se pruža besplatna pravna pomoć, pravo na žalbu i pružaoci ovih usluga - pravni zastupnici;
4. izvršiti dalju harmonizaciju, usklađivanje i upotpunjavanje pravnog okvira i prakse djelovanja u oblasti pristupa pravdi i zaštite prava i interesa korisnika usluga besplatne pravne pomoći, u raznim pravnim oblastima i postupcima;
5. upotpuniti, harmonizirati i uskladiti zakone o besplatnoj pravnoj pomoći, u skladu sa međunarodnim dokumentima i standardima;
6. kontinuirano educirati profesionalce koji pružaju usluge i odlučuju o pravima i interesima korisnika usluga besplatne pravne pomoći;

-
-
7. jačati saradnju, razmjenu informacija, iskustava i dobrih praksi u radu između pružalaca besplatne pravne pomoći;
 8. razvijati i unapređivati multisektorski referalni mehanizam upućivanja stranaka u oblasti ostvarenja pristupa pravdi, (besplatne) pravne pomoći i zaštite (prava) žrtava rodno zasnovanog nasilja posebno dajući značajniju ulogu vladinim i nevladinim pružaocima besplatne pravne pomoći, posebno u smislu iskorištenosti resursa za pružanje usluga besplatne pravne pomoći žrtvama trgovine ljudima;
 9. unaprijediti evidentiranje, izvještavanje, praćenje i analiziranje u oblasti pružanja usluga besplatne pravne pomoći za žrtve rodno zasnovanog nasilja;
 10. osnažiti informisanost, educiranost i referiranost na usluge besplatne pravne pomoći od vladinih i nevladinih pružoca besplatne pravne pomoći;
 11. da se pravna pomoć pruža sistemski i čim postoje opravdani razlozi za vjerovanje da je osoba žrtva rodno zasnovanog nasilja;
 12. da svi akteri u sistemu podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja, od prvog kontakta, policija, pravosuđe, centri za socijalni rad, sigurne kuće, obrazovne institucije, nevladine organizacije instruiraju žrtve rodno zasnovanog nasilja o njihovom pravu na zastupanje, pravnu podršku i savjet – besplatnu pravnu pomoć.

Da bi se besplatna pravna pomoć i u praksi pružala i ostvarivala jednako, uz uvažavanje prethodno datih preporuka i temeljeno na njima, bez diskriminacije, profesionalno i transparentno na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine, za sve kategorije korisnika, uključujući i žrtve rodno zasnovanog nasilja, koje ispunjavaju uslove za ostvarivanje

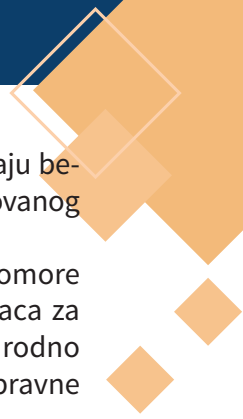

prava na besplatnu pravnu pomoć, te prema međunarodnim standardima, pored navedenog, neophodno je, imati na umu i sljedeće smjernice za moguće djelovanje, pored ostalog:

1. da pravosuđe, odnosno tužioc i sud, te policija i centri za socijalni rad sarađuju sa pružaocima besplatne pravne pomoći, ali i da (potencijalne) žrtve rodno zasnovanog nasilja, od samog početka postupanja, budu obaviještene o pravu na (besplatnu) pravnu pomoć, uključujući i obavještavanje skloništa/sigurne kuće u kojima su žrtve smještene, odnosno žrtava i zakonskih staratelja dodijeljenih djeci žrtvama rodno zasnovanog nasilja;
2. da uredi/zavodi/kancelarije/centri i NVO-i za besplatnu pravnu pomoć imaju značajniju ulogu u pružanju besplatne pravne pomoći žrtvama rodno zasnovanog nasilja, čineći aktere iz sistema podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja informisanim o njihovom djelovanju i podsticanjem na informisanost (potencijalnih) žrtava rodno zasnovanog nasilja;
3. da se postigne aktivnije uključivanje pružalaca besplatne pravne pomoći u:
 - izrade javnih politika,
 - izrade strategija,
 - izrade akcionih planova,
 - izrade protokola o postupanju,
 - izrade memoranduma o saradnji,
 - proces izmjena i dopuna pravnih akata, posebno iz oblasti pristupa pravdi, ali i iz svih za žrtve rodno zasnovanog nasilja, relevantnih materijalnih i procesnih zakona, iz različitih pravnih oblasti i postupaka;
4. da se iz državnih budžeta odgovarajućih nivoa, prema procedurama, obezbijede odgovarajuća sredstva

za NVO-e i centre za pravnu pomoć, koji pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama rodno zasnovanog nasilja;

5. da i pravosudne institucije i advokatske komore podstiču obuku i specijalizaciju sudija, tužilaca za pokretanje, vođenje i rješavanje slučajeva rodno zasnovanog nasilja, te advokata za pružanje pravne pomoći žrtvama rodno zasnovanog nasilja;
 6. da se mediji dodatno senzibiliziraju, specijaliziraju i educiraju upravo o značaju dostupnosti informacija o pravu na besplatnu pravnu pomoć za žrtve rodno zasnovanog nasilja te da medijskom promocijom rada pružalaca besplatne pravne pomoći, i načina ostvarivanja pristupa pravdi za žrtve trgovine ljudima, bude učinjena dostupnijom besplatna pravna pomoć za žrtve rodno zasnovanog nasilja;
 8. da i edukacijom, kroz obrazovni sistem, posebno kroz visoko obrazovanje, uloga, značaj i sadržaj rada pružalaca besplatne pravne pomoći, bude promovisan i učinjen dostupnijim;
 9. da se posebna pažnja posveti činjenju dostupnom besplatne pravne pomoći za žene iz ruralnih područja i migrantkinje koje se suočavaju sa posebnim izazovima u pristupu pravnoj pomoći kod kancelarija za pravnu pomoć na entitetskom/kantonalnom nivou jer se te kancelarije primarno nalaze u većim gradovima, a, pored ostalog, kroz posebnu podršku uredovnim danima i mobilnim timovima;
-

7. Istraživanja i analize koja bi mogla doprinijeti unapređenju politika zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici

S ciljem unapređenja politika zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, potrebno je:

- izvršiti pregled smrtnih ishoda u kontekstu nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kako bi se utvrdili mogući nedostaci u institucionalnom odgovoru;
- preispitati postojeće procedure kako bi se utvrdili nedostaci koji dovode do neadekvatnog izvještavanja o zloupotrebi vatrenog oružja u nasilju u porodici i oduzimanju oružja isključivo u ovom kontekstu u izuzetnim slučajevima; na osnovu navedenog, izraditi novi set SOP o izvještavanju i postupanju sa zloupotrebom vatrenog oružja kod nasilja u porodici i nasilju intimnog partnera;
- izvršiti pregled procedura za podnošenje zahtjeva za izdavanje dozvole za nošenje oružja, kako bi se osiguralo da sigurnosne provjere i druge provjere u potpunosti uzimaju u obzir složenost i rodnu dimenziju nasilja u porodici. Posebnu pažnju posvetiti jurisdikcijama gdje nije bilo slučajeva uskraćivanja dozvole zbog nasilja u porodici.

